

Participatívna spoločnosť alebo libertínsky komunizmus?

debata medzi skupinou Project for a Participatory Society
a kolektívom portálu libcom.org

Obsah:

Úvod k slovenskému vydaniu

Táto brožúra mapuje diskusiu medzi skupinou ľudí spravujúcich webstránku libcom.org a skupinou Project for a Participatory Society (PPS). Obe strany prezentujú svoju víziu organizovania práce v post-kapitalistickej spoločnosti. Libcom.org hovoria o spoločnosti založenej na spoločnom vlastníctve výrobných prostriedkov a produktov, kde je práca organizovaná na princípe decentralizovaného plánovania produkcie a poskytovania služieb. Kolektív PPS približuje víziu participatívnej ekonomiky, ktorú navrhli Michael Albert a Robin Hahnel. Jej jadrom je participatívne plánovanie, prerozdeľovanie na základe úsilia a obety, samospráva pracujúcich a tzv. vyvážené komplexy pracovných úloh. Diskusiu medzi zástancami oboch vízií približuje nielen ich názory, ale aj vzájomnú kritiku.

Na preklad a vydanie textu sme sa podujali predovšetkým preto, lebo vystihuje rozdiely medzi dvoma na prvý pohľad podobnými prístupmi kritizujúcimi kapitalizmus. Na Slovensku je koncept libertínskeho komunizmu blízky napríklad Priamej akcii, kým myšlienku participatívnej ekonomiky presadzuje napríklad kolektív okolo webstránky utopia.sk.

Čitateľov chceme vopred upozorniť, že ide o pomerne komplikovaný text. Preto sme sa pokúsili k viacerým pojmom doplniť naše vysvetlenia. V prípade nejasností uvítame reakcie a pokúsime sa o dodatočné vysvetlenie.

Úvod

Koncom roka 2008 oslovili skupinu libcom.org ľudia spravujúci webstránku UKWatch.net s návrhom, aby sme sa zúčastnili diskusie so skupinou *Project for a Participatory Society (PPS)* na tému „antikapitalistická vízia“. Mali sme pocit, že ide o dobrú príležitosť spísať vlastné predstavy a podrobiť ich dôkladnej kritike. K „participatívnej ekonomike“ (parecon) sme už predtým mali kritický postoj, no z debát, čo sme o nej viedli, sme nemali nič spísané. Vďaka navrhovanej diskusii sme teda mohli prezentovať našu kritiku zástancovi pareconu. Diskusie sa mali publikovať na *UKWatch* a ich americkej sesterskej stránke *ZNet*.

Za libcom.org bol hlavným účastníkom diskusie Joseph Kay, za PPS Mark Evans. Diskusia sa mala začať spísaním vlastnej „vízie britskej ekonomiky“, na ktorú sme potom mali navzájom reagovať. Prebehla živá výmena názorov, no po januári 2009 sme už od PPS nedostali nijakú reakciu. UKWatch boli zaneprázdnení vylepšovaním stránky a hoci sme si vymenili zopár e-mailov, do augusta 2009 sme ešte vždy nemali odpoveď a UKWatch.net je momentálne offline.

Nakoniec sme diskusiu vydali v existujúcom stave. Myslíme si, že sa v nej nájde veľa vecí, ktoré by antikapitalistických aktivistov mohli zaujímať. Keďže posledným príspevkom, o ktorom vieme, je naša odpoveď, máme zatiaľ posledné slovo. Sme si však istí, že to nebráni ďalším diskusiám. Táto brožúra by mala byť len akýmsi odrazovým mostíkom.

Project for a Participatory Society (Projekt za participatívnu spoločnosť) je sieť ľudí v Británii, ktorí sú zástancami progresívnej sociálnej zmeny. PPS považujú vojny, chudobu, klimatické zmeny a mnohé iné problémy dnešného sveta za neprekvapivé dôsledky konkrétnych foriem organizácie spoločnosti. Rozklad občianskych slobôd, nedodržiavanie ľudských práv, zväčšovanie nerovností a iné neprávosti podľa nich pramenia zo základných hodnôt a vnútornej organizácie dominantných inštitúcií v spoločnosti. Mark Evans žije v Birminghame, pracuje ako zdravotník v rámci National Health Service (NHS) a je aktívny odborár. www.ppsuk.org.uk

Skupina libcom.org je malý kolektív libertínskych komunistov z Londýna a okolia. Prevádzkujú stránku libcom.org, ktorá je zdrojom informácií pre radikálnych pracujúcich a všetkých, ktorí chcú zlepšiť svoj život, komunitu, v ktorej žijú, a pracovné podmienky. Názov stránky je skratkou pojmu *libertarian communism* (libertínsky komunizmus), ktorého cieľmi sú sloboda a komunita. Ide o politický smer, s ktorým sa kolektív stotožňuje. Joseph Kay pracuje vo finančných službách, je z Brightonu a je členom *Solidarity Federation*. www.libcom.org

VÍZIA LIBCOM.ORG

Súčasná finančná kríza odhaľuje niekoľko ekonomických právd, ktoré človek „za normálneho stavu“ ľahšie prehliadne. Po prvé, v súčasnosti už neexistujú národné ekonomiky, ak vôbec niekedy existovali. Všade pôsobia rovnaké sily a „úverový kŕč“[1] zasahuje celý svet. Pre účely tejto diskusie sa sústredíme na špecifiká Británie, treba však mať na pamäti, že naša „vízia“ je nevyhnutne internacionalistická a globálna.

Po druhé, ekonomika neexistuje preto, aby slúžila našim potrebám. Naopak, naše potreby sú formované tak, aby slúžili ekonomike. Očakáva sa od nás, že obetujeme čokoľvek, len aby sme pomohli ekonomike – a tak čelíme kráteniu miezd, poškodzovaniu životného prostredia, škrtom v oblasti zdravotnej starostlivosti atď., lebo si to ekonomika „vyžaduje“.

Po tretie, je jasné, že existujú skutočné triedne rozdiely, že existujeme „my a oni“. Hoci otrokmi ekonomiky sme všetci, v závislosti od postavenia v spoločnosti to pociťujeme rozdielne. Zatiaľ čo šéfovia a politici pociťujú požiadavky ekonomiky priamo – pod maskou „trhových síl“, ktoré ovplyvňujú ich investície, prepúšťanie či politické rozhodnutia –, pracujúci vnímajú nedostatok kontroly nad vlastným životom prostredníctvom každodennej práce pre šéfa.

Tieto skutočnosti navzájom súvisia. Ekonomika je založená na veľmi jednoduchom procese – peniaze sa investujú, aby z nich vzniklo viac peňazí. Šéfovia to nazývajú zisk, politici hospodársky rast. Keď peniaze fungujú týmto spôsobom, fungujú ako kapitál. Keď sa zvyšuje objem kapitálu (alebo ekonomika rastie), hovorí sa tomu akumulácia kapitálu a ide o hnaciu silu ekonomiky.[2]

Toto jednoduché pravidlo má ďalekosiahle dôsledky a netýka sa iba ziskových súkromných firiem, ale ekonomickej aktivity per se[3] (práve preto sme počas posledného roka boli svedkami neustálych útokov na reálne mzdy a podmienky na pracoviskách v britskom verejnom sektore). Tým, ktorí akumulujú kapitál, to ide lepšie, ak prenesú vlastné náklady na iných, a preto sa množia ekologické a sociálne „externality“.[4] Katastrofické klimatické zmeny a rozširujúca sa chudoba sú teda

---

1 Úverový kŕč (z angl. credit crunch) znamená, že subjekty na trhu (zvyčajne banky) odmietajú poskytovať úvery, lebo neveria, že ich dlžníci (zvyčajne jednotlivci alebo firmy) budú schopní splácať, alebo jednoducho samy nemajú dosť prostriedkov.

2 Viac informácií o tomto aj ďalších pojmoch spojených s kritikou kapitalizmu nájdeš v publikácii *Kapitalizmus, trieda a triedny boj pre (nie úplných) začiatočníkov :)* tu http://www.priamaakcia.sk/Kapitalizmus-trieda-a-triedny-boj-pre-nie-uplnych-zaciatocnikov-.html.

3 Per se (lat.) - sám osebe, ako taký.

4 Zjednodušene povedané, externality sú nezamýšľané dôsledky činnosti, ktoré môžu byť pozitívne aj negatívne, a ktorých prínosy/náklady sa z toho, kto ich spôsobil, prenášajú na ostatných. Typickým príkladom negatívnej externality je znečistenie ovzdušia v krajine, kde firma, ktorá ho znečisťuje, nie je nijako postihovaná, ale trpia tým všetci obyvatelia.

znakmi normálneho fungovania systému. Avšak aby peniaze plodili ďalšie peniaze, musí sa za ne dať vymeniť čoraz viac vecí. Sledujeme teda tendenciu komodifikovať[5] všetko od vecí každodennej potreby až po sekvencie DNA a emisie CO_2 – a čo je dôležité, aj našu aktivitu, našu schopnosť pracovať.

Práve tento posledný bod – komodifikácia našich tvorivo-výrobných schopností – je kľúčom k tajomstvu akumulácie kapitálu. Peniaze sa nepremieňajú na viac peňazí mávnutím čarovného prútika; kapitalisti nie sú alchymisti! Ide o to, že vo svete tovarov všetci musíme niečo predať, aby sme si mohli kúpiť, čo potrebujeme. Tí, ktorí nemajú na predaj nič okrem vlastnej schopnosti pracovať, musia túto schopnosť predať tým, ktorí vlastnia to, čo potrebujeme pri práci: továrne, kancelárie atď. Práve preto však tovary, ktoré vyrobíme v práci, nie sú naše; patria našim zamestnávateľom. Okrem toho ako pracujúci vyrobíme viac tovarov a výrobkov, ako je nevyhnutne potrebné na udržanie našej schopnosti pracovať, a to kvôli dlhému pracovnému času, zvyšovaniu produktivity atď. Tento rozdiel medzi našimi mzdami a hodnotou, ktorú vytvárame, vysvetľuje akumuláciu kapitálu.

Z toho vyplýva, že kapitál nie je vec alebo proces, ale *spoločenský vzťah medzi triedami*. Pod pojmom trieda však nemáme na mysli systém klasifikácie jednotlivcov, ktorí pokojne nemusia spadať ani do jednej z kategórií (napríklad ak ide o zamestnanca, ktorý pracuje za mzdu a vo voľnom čase vedie malú firmu). Úlohou triednej analýzy je skôr pochopiť napätie vnútri kapitalistickej spoločnosti a nájsť také miesta, ktoré môžu viesť k zlomu. Keďže ekonomika neexistuje preto, aby slúžila našim potrebám, je nevyhnutné, aby sme ich kolektívne presadzovali sami. Keďže šéfovia a politici sú tvárou v tvár „trhovým silám“[6] bezmocní a musia konať tak, aby sa mohol ďalej akumulovať kapitál (v každom prípade sa im napriek všetkej bezmocnosti žije dosť dobre!), nemôžu konať v záujme pracujúcich. Akékoľvek ústupky z ich strany by totiž pomohli ich konkurencii na národnej alebo medzinárodnej úrovni. Boj medzi našimi potrebami a potrebami ekonomiky preto nadobúda formu boja medzi triedami.

Na základe našej vízie britskej ekonomiky v kapitalistickom systéme by sme mali ako trieda presadzovať naše potreby na úkor potrieb kapitálu. Konkrétne v Británii to znamená najmä boje, v ktorých bránime naše mzdy, pracovné podmienky a tzv. „sociálnu mzdu“, ktorú dostávame vo forme verejných služieb, najmä NHS. Obzvlášť dôležitý boj, do ktorého sme sa zapojili, je boj týkajúci sa zvýšenia miezd o čiastku, ktorá nepokrýva infláciu (čiže ide o reálne zníženie miezd). Tento problém vyvolal vlnu štrajkov, ale pracujúci rozdelení odborovou príslušnosťou boli porazení spoločnými silami zamestnávateľov, vlády a odborov, ktoré demoralizovali pracujúcich, prenasledovali tých bojovnejších z nich, ignorovali hlasy v prospech štrajku a

---

5 Premieňať na tovary (a teda umožňovať výmenu za peniaze).

6 Trhové sily sú mechanizmy pôsobiace na trhu, napríklad dopytový, ponukový či cenový mechanizmus.

uzatvárali dohody za zatvorenými dverami.

Nevyzerá to však úplne beznádejne. Boje týkajúce sa zvýšenia miezd o čiastku, ktorá nepokrýva infláciu, pokračujú a budú sa stupňovať z dôvodu stagnácie ekonomiky a rastu cien tovarov nevyhnutných pre život. Treba spomenúť aj niekoľko (zatiaľ) izolovaných víťazstiev, napríklad v prípade kamionistov firmy Shell, ktorí dosiahli sedempercentné zvýšenie miezd (9 % tento rok, 5 % nasledujúci, pričom vláda presadzovala zvýšenie maximálne o 2 %). Toto malé víťazstvo dosiahli až po hrozbe, že sa do sporu zapoja aj vodiči ostatných firiem. Nedávne víťazstvá a porážky – rovnako ako dlhá história bojov pracujúcich – naznačujú, ktoré taktiky sú najefektívnejšie: boje kontrolované priamo ich účastníkmi, nie odborovými byrokratmi, a rozširovanie bojov napriek tomu, že nás rozdeľujú odlišné pracoviská, odvetvia, odbory...

Keď tvrdíme, že ekonomika neexistuje preto, aby slúžila našim potrebám, a teda ich musíme presadzovať proti kapitálu sami, vynára sa otázka, ako by vyzerala spoločnosť, ktorá naplní naše potreby. Inými slovami, posúvame sa k otázke našej vízie – čo má byť výsledkom presadzovania našich potrieb? Je to spoločnosť založená na princípe „každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho potrieb“, čiže libertínsky komunizmus. Táto spoločnosť je prinajmenšom implicitne prítomná vždy, keď pracujúci presadzujú vlastné potreby proti potrebám kapitálu, a ak boj vedie k revolučným udalostiam, sa prejaví aj explicitne.[7] Z historického hľadiska nadobudli boje revolučný charakter vtedy, keď sa usilovali prekročiť delenie založené na odvetví, odborovom zväze, rase, rode, regióne, národnej identite atď. Boj proti takému deleniu je preto nevyhnutným aspektom triedneho boja.

Komunizmus nemá nič spoločné s bývalým Sovietskym zväzom či súčasnou Kubou alebo Severnou Kóreou. Ide o kapitalistické systémy s jediným kapitalistom, ktorým je štát (súčasná vlna znárodňovania bánk v reakcii na finančnú krízu znova dokazuje, že na znárodňovaní nie je nič „ľavicové“!). Komunizmus je spoločnosť bez štátu, v ktorej naša činnosť – a jej výsledky – nenadobúdajú formu vecí na predaj či kúpu. Ľudia v nej nevyvíjajú aktivitu, aby dostávali mzdu či dosahovali zisk, ale aby naplnili ľudské potreby. Zároveň ide o demokratickú spoločnosť, v ktorej pojem „demokracia“ znamená oveľa viac ako jej súčasná parlamentná podoba.

Keďže sa ľudia nebudú deliť na vlastníkov (štátnych či súkromných) a pracujúcich a keďže výrobné prostriedky budú spravovať všetci spoločne, rozhodovať sa bude demokraticky medzi seberovnými. Nebudú sa vyrábať tovary určené na predaj na trhu, nebudú existovať trhové sily, ktoré by stavali skupiny pracujúcich proti sebe a vynucovali si existenciu sociálnych a environmentálnych „externalít“. Budeme pracovať len toľko, koľko bude podľa nášho spoločného rozhodnutia nevyhnutné na

---

7 Explicitný znamená priamo vyjadrený. Byť implicitný znamená, že byť súčasťou niečoho bez toho, aby sa to priamo vyjadrilo.

výrobu vecí, ktoré potrebujeme, a tak intenzívne, ako nám to bude vyhovovať; nie toľko, koľko od nás chce šéf podľa toho, aká je norma na pracovnom trhu. Výroba bude zospoločenštená pod našou vedomou kontrolou a sféry ekonomiky (kde vyrábame) a politiky (kde sa nám vládne) od seba už nebudú oddelené. Zostane len samosprávna spoločnosť, ktorá si bude vládnuť sama a ktorej cieľom bude naplniť potreby, ktoré si určia samotní jej členovia: libertínska komunistická spoločnosť.

ODPOVEĎ PPS

Ahoj, Joseph, vďaka za tvoj úvodný príspevok – dobre sa číta.

Očividne máme veľa spoločného, mám však aj určité výhrady. S niektorými tvojimi tvrdeniami nesúhlasím a myslím si, že tvoj text otvára dôležité otázky, na ktoré neodpovedáš.

Po prečítaní tvojho príspevku môžem skonštatovať, že obaja chceme pomáhať pri budovaní ľudového hnutia za radikálno-progresívnu transformáciu spoločnosti. Jednou z nevyhnutných podmienok pre vytvorenie takého hnutia je presvedčivá vízia alternatívy ku kapitalizmu. Našu zdieľanú víziu chápeme ako nami navrhované riešenie mnohých osobných a sociálnych problémov, ktoré sú výsledkom kapitalistického ekonomického systému. Naša vízia je aj pomôckou pri tvorbe stratégie. Koniec koncov, ak nemáme jasnú predstavu o našom dlhodobom cieli, naše krátkodobé ciele môžeme zakladať iba na tom, proti čomu stojíme, nie na tom, za čo sme. Naša stratégia sa potom zakladá na postoji „byť proti“ a naše kampane získavajú negatívny nádych. Príťažlivosť našej vízie spočíva v tom, že bude schopná riešiť reálne problémy, ktoré nám systematicky spôsobuje kapitalizmus. Ďalším prínosom je, že naša vízia vytvára stratégiu a zároveň jej dodáva pozitívny nádych. Práve preto je formulovanie vízie také dôležité. Dúfam, že dospejeme k zhode o tom, ako má vyzerať dobrá vízia, a preto pripájam nasledujúce poznámky.

Po prvé by som chcel povedať, že súhlasím s tvojimi „ekonomickými pravdami“. Myslím, že máš pravdu, keď poukazuješ na to, že „naša vízia je nevyhnutne internacionalistická“. Takisto súhlasím s tvrdením, že „ekonomika neexistuje preto, aby slúžila našim potrebám“ a rovnako ako ty si myslím, že „je jasné, že existujú skutočné triedne rozdiely“ a tiež že „úlohou triednej analýzy je skôr pochopiť napätie vnútri kapitalistickej spoločnosti“. Myslím si však, že čo sa týka triedneho systému, neexistujeme iba „my a oni“, ako píšeš ty. Ďalej vysvetlím, čo tým myslím.

Skôr ako poukážem na niektoré veci, s ktorými nesúhlasím, chcem podotknúť ešte jedno. Píšeš, že „boj proti takému deleniu [na základe rasy, rodu, národnej príslušnosti atď.] je preto nevyhnutným aspektom triedneho boja“. Zdá sa, že chceš brať do úvahy aj ďalšie formy vykorisťovania, ktoré nemajú výlučne ekonomický pôvod. Páči sa mi, kam tým smeruješ, no mám pocit, že podľa toho, kam si v rámci triedneho boja nakoniec umiestnil tieto neekonomické problémy, mylne pokladáš rasové,

feministické a politické skupiny za menej dôležitých aktérov sociálnej zmeny ako triedu. Táto tendencia sa označuje ako „ekonomizmus“ a zástancovia participatívnej ekonómie sa k nej stavajú dosť kriticky, lebo naznačuje, že ekonomickí aktéri zapojení v triednom boji by mali mať prednosť pred ostatnými skupinami, ktoré sa zapájajú do iných foriem boja. My sme skôr zástancami oslobodzujúcej teórie s názvom komplementárny holizmus.[8] Podľa tejto teórie existujú štyri sféry spoločenského života – príbuzenská, politická, komunitná a ekonomická. Každá sféra má vlastnú funkciu, všetky sú spoločensky nevyhnutné, a podľa nás by o akejkoľvek nadvláde jednej nad druhou mali rozhodovať poznatky, ktoré sú výsledkom racionálneho skúmania danej spoločnosti, nie dogmatický ideologický predpoklad.

Mätie ma aj nasledujúci výrok: „Na základe našej vízie britskej ekonomiky v kapitalistickom systéme by sme mali ako trieda presadzovať naše potreby na úkor potrieb kapitálu.“ Čo máš na mysli, keď hovoríš o „vízii... v kapitalistickom systéme“? Keď spomínam víziu ja, mám na mysli víziu postkapitalistickej ekonomiky. Následne vysvetľuješ, ako chápeš víziu „konkrétne“ a tvrdíš, že „to znamená najmä boje, v ktorých bránime naše mzdy, pracovné podmienky...“ Toto sa však (prinajmenšom v mojom ponímaní) netýka vízie, ale stratégie.

Súčasťou tvojho príspevku, s ktorou veľmi nesúhlasím, sú tvoje kritériá odmeňovania. Vravíš, že ľudia by mali byť odmeňovaní podľa princípu „každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho potrieb“. Podľa mňa je to sčasti správne. Súhlasím, že na potreby by z hľadiska morálky mala brať ohľad každá humánna ekonomika. Zároveň si však myslím, že každý dobrý ekonomický systém dokáže vyprodukovať výrobky a služby nad rámec základných ľudských potrieb. Preto by sme mali mať kritériá aj pre odmeňovanie výrobkami a službami, ktoré ľudia chcú. Napríklad ja možno nepotrebujem ísť budúci rok na dovolenku do Grécka alebo nepotrebujem nový počítač; určite však oboje chcem. Ako chcú libertínski komunisti určovať, kto dostane, čo chce, a kto nie?

Ďalšou časťou tvojho príspevku, s ktorou čiastočne nesúhlasím, je tvoja triedna analýza. Bez akéhokoľvek rozlíšenia hovoríš o „šéfoch“ a „kapitalistoch“, akoby patrili do rovnakej triedy. Zopakujem tvoju frázu, že existujú „my a oni“, čím naznačuješ dvojtriedny systém. Tento pohľad je podľa mňa odvodený z obmedzenej pojmovej zásoby typickej pre starú ľavicu. Ľavicové kruhy vo všeobecnosti hovoria o dvoch triedach – kapitalistickej a pracujúcej. Takýto pohľad vedie k tvrdeniam ako „...

---

8 Komplementárny holizmus je sociálna teória, ktorú v knihe *Liberating Theory* prezentujú Michael Albert, Lechie Lagan, Noam Chomsky, Robin Hahnel, Mel King, Lydia Sargent a Holly Sklar. Spoločnosť sa podľa nich skladá z „okraja“, kam patria sociálne inštitúcie a „centra“„ ktoré tvoria ľudia, ich vedomie, osobnosť, potreby a túžby, pričom od vzájomného pôsobenia okraja a centra závisí ich podoba a povaha. Tvrdia, že v spoločnosti existujú štyri sféry (príbuzenská, politická, komunitná a ekonomická), podľa toho, aké činnosti, sociálne vzťahy a skupinová štruktúra v tej ktorej sfére prevládajú.

komunizmus nemá nič spoločné s bývalým Sovietskym zväzom či súčasnou Kubou alebo Severnou Kóreou. Ide o kapitalistické systémy...“ Keďže bývalý Sovietsky zväz nebol ekonomikou pracujúcich, musel byť kapitalistickou ekonomikou – človek si jednoducho nemôže vybrať inú možnosť.

Všetci však vieme, že je veľký rozdiel medzi ekonomickým systémom so súkromnými inštitúciami, ktoré fungujú na voľnom trhu, a centrálnym plánovaním v systéme kontrolovanom vládou. Je pravda, že oba systémy sú založené na vykorisťovaní a nadvláde jednej triedy nad druhou, no sú medzi nimi aj veľmi dôležité rozdiely. Napríklad vládnucou triedou v prvom systéme sú kapitalisti, ale v druhom profesionáli-manažéri, ktorých označujem ako triedu koordinátorov. Tvrdím teda, že ekonomiku bývalého Sovietskeho zväzu presnejšie vystihuje pojem koordinátorská, nie kapitalistická (či nebodaj socialistická) ekonomika.

Môj pohľad je odvodený od triednej analýzy, ktorá predpokladá tri triedy. Podľa nej moderný kapitalizmus vytvoril novú technicko-manažérsku triedu, ktorá sa dá odlíšiť od kapitalistickej triedy nad ňou a triedy pracujúcich pod ňou. Jedným z dôležitých dôsledkov tohto nového triedneho uvedomenia je poznatok, že aj keď trieda koordinátorov môže byť (a v minulosti bola) antikapitalistická, nemusí nevyhnutne obhajovať ekonomiku pracujúcich. Organizáciám pracujúcej triedy často dominujú členovia triedy koordinátorov a trieda koordinátorov môže využiť (a v minulosti aj využila) ľudové hnutia proti kapitalizmu pre svoje ciele. Nie je prekvapivé, že keď sa takýmto ľudovým hnutiam podarilo zvrhnúť kapitalizmus, výsledkom bola koordinátorská ekonomika (ako v bývalom ZSSR), nie beztriedna ekonomika.

Je viacero dôvodov, prečo v tom treba mať jasno. Pomáha nám to pochopiť, v čom sa mýlili socialisti v 20. storočí, a vytvoriť lepšiu stratégiu pre 21. storočie.

Keď hovoríš o vízii, spomínaš najmä „demokratickú“ spoločnosť„bez štátu“. To je v poriadku, ale mňa zaujíma ekonomika. Čo sa týka vízie ekonomiky, tvrdíš, že výrobné prostriedky budú všetci „spravovať spoločne“ a „rozhodovať sa bude demokraticky medzi seberovnými“, čo sa mi páči. Nepíšeš však, ako by to fungovalo. Ako vyzerá tento demokratický proces a ako zabezpečíš rovnosť? Píšeš aj, že v tvojej ekonomike nebudú existovať „trhové sily“. Aj toto sa mi páči, no znova nepíšeš, akú alternatívu navrhuješ. Ako sa v tvojom ekonomickom systéme budú rozdeľovať výrobky a služby? Čo sa týka ekonomickej samosprávy, píšeš: „Budeme pracovať len toľko, koľko bude podľa nášho spoločného rozhodnutia nevyhnutné na výrobu vecí, ktoré potrebujeme, a tak intenzívne, ako nám to bude vyhovovať...“ Nebudem sa vracať k výhradám, že spomínaš iba potreby, ako som uviedol vyššie. Inak to znie vynikajúco, no stále tým neodpovedáš na otázku, ako budú pracujúci v libertínskej komunistickej ekonomike rozhodovať o tom, čo a ako vyrábať?

Chcel by som ti položiť aj ďalšie dôležité otázky, no zatiaľ ostanem pri týchto. Teším sa na tvoju odpoveď a pokračovanie našej debaty.

ODPOVEĎ LIBCOM.ORG

Okej, zdá sa, že medzi nami vzniklo niekoľko drobných nedorozumení, ktoré sa dajú rýchlo vysvetliť, ale aj zopár významnejších rozdielov týkajúcich sa triednej analýzy a vzťahu triedy k iným formám „útlaku". Najprv sa pokúsim objasniť drobné nedorozumenia, potom sa pustím do podstatnejších rozdielov.

Vízia a stratégia

Prvé drobné nedorozumenie sa týka významu slova „vízia". Ty oddeľuješ víziu a ciele od stratégie a prostriedkov. Podľa mňa je také striktné rozdelenie neudržateľné. Ciele sú *tvorené* prostriedkami – niektoré prostriedky nás priblížia k tomu, čo chceme, iné nás od toho vzdialia. V skupine libcom netrávime veľa času snívaním o budúcnosti – naša politika sa vo veľkej miere sústreďuje na to, čo je tu a teraz. Je pravda, že aspoň hrubá predstava o budúcej spoločnosti by azda mohla presvedčiť ostatných, že nie sme len nečinní rojkovia či nihilisti, ktorí sú proti všetkému a nevedia, čo vlastne chcú. Dokonale prepracovaná vízia budúcnosti však pre pracujúcich nie je podmienkou, aby bojovali za zlepšenie konkrétnych materiálnych požiadaviek. Pochybujem, že mnohí pracujúci, ktorí v minulosti uskutočnili revolúcie, začínali ako revolucionári.

Keď sa boje rozširujú, je samozrejmé, že je čoraz dôležitejšie vedieť, akým smerom by sa mali uberať – rastie teda dôležitosť vízie, ktorú nesmieme zanedbávať. Avšak tu a teraz máme víziu, ktorá má krátkodobejší charakter – kolektívny boj pracujúcich, aby boli naše záujmy väčšmi zohľadňované. S týmto cieľom rozvíjame stratégiu; snažíme sa spájať s ostatnými pracujúcimi do sietí a propagovať libertínsku komunistickú taktiku – kolektívnu priamu akciu a všeobecné zhromaždenia, na ktorých sa budú voliť rady zložené z kedykoľvek odvolateľných delegátov s určeným mandátom, ktoré budú koordinovať boj. Keď sa naša vízia všeobecných zhromaždení zrealizuje – napríklad ako počas bojov proti zákonu o zmluvách v prvom zamestnaní vo Francúzsku v roku 2006 –, naša dlhodobejšia vízia bude hmatateľnejšia a zmysluplnejšia pre ľudí zapojených do boja, ktorí si začnú uvedomovať vlastnú moc zmeniť svet a budú si predstavovať, aký by mohol byť.

Potreby a túžby

Ide o druhé terminologické nedorozumenie, ktoré treba vysvetliť. „Potreby" v hesle „každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho potrieb" nepredstavujú iba fyziologické potreby odlišné od túžob. Potreby si určuje každý sám a zahŕňajú všetko od fyziologických cez psychologické až po sociálne potreby. Každý má rovnaké právo na naplnenie svojich potrieb. Čo sa týka fungovania rozdeľovania a problému nedostatku, túto tému ako aj ostatné „ekonomické" problémy som podrobnejšie vysvetlil v častiach Participatívne plánovanie a Odmeňovanie úsilia a obety. Štruktúra tejto debaty by mohla viesť k zdvojeniu niektorých tém, takže navrhujem, aby sme tomu predišli a v debate na túto tému pokračovali tam.

Rasa, pohlavie, trieda...?

Píšeš, že „mylne pokladám rasové, feministické a politické skupiny za menej dôležitých aktérov sociálnej zmeny ako triedu". Myslím, že si ma celkom nepochopil a spomenuté oblasti tento bod skôr zahmlievajú ako vysvetľujú (možno preto došlo medzi nami k nedorozumeniu). Trieda sa odlišuje od ostatných vymenovaných vecí – *v oblasti triednej politiky sa uplatňuje iná logika*. Zatiaľ čo skupiny venujúce sa otázkam rasy, rodu atď., sa pokúšajú prezentovať nezmieriteľný rozpor ako odlišnosti, triedna politika sa usiluje ukázať, že odlišnosti v skutočnosti predstavujú nezmieriteľný rozpor. Kým cieľom bojov týkajúcich sa rasy či rodu je zrovnoprávnenie a spolužitie; cieľom triedneho boja nie je, aby spolu pracujúci a šéfovia dobre vychádzali. Naopak, cieľom je vyostriť vzájomné odlišnosti až do bodu zlomu a sociálnej revolúcie. Mám pocit, že tvoja koncepcia „komplementárneho holizmu" tak veľmi chce považovať všetky skupiny za rovné, že v nej nezostalo miesto pre nezmieriteľný triedny rozpor.

Kapitalizmus je triedny vzťah a triedny boj je jediný spôsob, ako sa z neho dostať – tým, že odmietneme naše postavenie ľudských zdrojov a budeme sa na seba pozerať ako na ľudské bytosti. Dá sa to dosiahnuť iba úplným zrušením spoločenských tried. Nejde o to, či je trieda dôležitejšia ako všetko ostatné, ale o pochopenie toho, čo je kapitalizmus a kde vzniká potenciálna revolučná subjektivita.[9] Nevzniká z útlaku, ale odcudzenia[10] – oddelenia výrobcov od výrobkov, činnosti od jej zmyslu a kontroly nad ňou. Pracujúca trieda je potenciálny subjekt revolúcie v dôsledku nášho materiálneho postavenia v kapitalistickej spoločnosti; nemáme čo stratiť, len svoje okovy.

Mnohé skupiny sú utláčané, ale rasizmus, sexizmus atď. nie sú nevyhnutnou súčasťou kapitalizmu a požiadavky na zrovnoprávnenie sa doň dajú začleniť – v skutočnosti tieto požiadavky vznáša veľká časť vládnucej triedy. Máme síce rasistickú imigračnú kontrolu, ale aj čiernych šéfov, politikov a prezidentov. Ženy ešte vždy zarábajú na rovnakej pozícii menej ako muži, no už je to protizákonné. Margaret Thatcherová bola žena, ale preto ešte nebola menšia kapitalistka atď. Nedávna Obamamánia dokazuje, aké užitočné môžu byť rovnostárske nálady na obnovenie zničených ilúzií o systéme – za predpokladu, že sa z nich vylúči triedna analýza.

Nechcem tým povedať, že kapitalizmus nevyužíva odlišnosti, ktoré sú staršie ako

---

9 Revolučná subjektivita je označenie pre to, ktorá trieda ľudí ma schopnosť uskutočniť revolúciu (byť jej subjektom).

10 Odcudzenie v tomto kontexte znamená že pracujúci stráca kontrolu nad produktom svojej práce a v širšom kontexte nad celým svojím životom (je od neho odcudzený). Život námezdne pracujúceho človeka (ktorý nemá výrobné prostriedky, aby sám vyrábal a predával svoj produkt) v kapitalizme určuje nutnosť pracovať v určitom čase, za určitých podmienok a za určitú mzdu, aby vôbec prežil.

on sám. Samozrejme, že ich využíva, a rasizmus či sexizmus sú smutnou realitou. Kapitalizmus však nie je *prirodzene* biely, mužský, heterosexuálny atď., takže ľudia s takýmito charakteristikami sa v porovnaní s bielymi heterosexuálnymi mužmi nevyznačujú väčším prirodzeným revolučným potenciálom. Ako som povedal, všetko sa odvíja od odcudzenia, nie od útlaku. Triedny boj – a nahradenie kapitalistickej spoločnosti spoločnosťou, v ktorej sa bude dať žiť – sa nedostane veľmi ďaleko, ak bude pracujúcich rozdeľovať „rasa", pohlavie atď., a preto som napísal, že „boj proti takému deleniu je preto nevyhnutným aspektom triedneho boja".

Síce iba triedny boj dokáže nahradiť kapitalizmus libertínskou komunistickou spoločnosťou, musí v sebe zahrnúť aj paralelné boje proti rasovým, rodovým a iným odlišnostiam. Tento proces pozorujeme v mnohých triednych bojoch 20. storočia (Mujeres Libres, Liga revolučných čiernych pracujúcich, Grunwick[11]). Takže hoci máme problém s akoukoľvek predstavou „hierarchie bojov", myslíme si, že len vtedy, keď budeme konať ako trieda, budeme konať ako potenciálne revolučný aktér a namiesto posilnenia odlišností vnútri triedy ich zrušíme.

V centre modernej komunitárnej politiky a sociálnej kontroly je myšlienka „oslavy rozmanitosti", ktorá zdôrazňuje odlišnosti medzi rozličnými skupinami ľudí, ktoré považuje za homogénne „komunity" bez vnútorných triednych rozdielov, v ktorých je primerane zastúpená vrstva drobných kapitalistov a profesionálov. Predstava „rovnosti bojov", presnejšie povedané, zredukovanie triedneho boja na úroveň len ďalšieho z mnohých bojov, ktorý je rovnako ako rasa či rod skôr sociálne konštruovanou identitou ako materiálnym postavením, dáva možnosť ovládnuť všetky tieto boje a začleniť ich do systému.

„Komplementárny holizmus" sa javí ako radikálny variant tejto ideológie. Kapitalistické rozdelenie spoločenského života na jednotlivé sféry chápe ako dané. Autonómia ekonomiky je založená na odlúčení výrobcov od výrobku. Politika je založená na odlúčení vládnucich od ovládaných. Ak chceme prekonať toto odlúčenie, je nutné zrušiť tieto odlišnosti v spoločenskom živote, čo sa však nedá, ak sú stavebnými kameňmi našej analýzy.

Nie som si istý, čo myslíš pod pojmom „politické skupiny". Ak máš na mysli politicky

---

11 Mujeres Libres bola španielska ženská anarchistická organizácia z 30. rokov 20. storočia (viac napríklad v českom preklade knihy Svobodné ženy od Marthy A. Ackelsberg na http://www.jaime.cz/sites/default/files/file/ackelsberg_women.pdf). Liga revolučných čiernych pracujúcich zjednocovala v 60. a 70. rokoch Afroameričanov prevažne pracujúcich v automobilovom priemysle. Bol v nej silný vplyv marxizmu-leninizmu a myšlienky černošského oslobodenia (viac napríklad na http://libcom.org/taxonomy/term/2665). Štrajk z rokov 1976-78 v Grunwick Film Processing Laboratories bol najväčším triednym konfliktom v Británii od generálneho štrajku v roku 1926 (http://en.wikipedia.org/wiki/Grunwick_dispute).

vyhranené menšiny, akou sme aj my, tak samozrejme zohrávame určitú úlohu – najmä čo sa týka propagácie našich myšlienok (preto spravujeme libcom!). Aktérmi sociálnej zmeny však nie sme ako „politické skupiny", ale ako pracujúci v určitých materiálnych podmienkach (či už zamestnaní, alebo nie). Z hľadiska revolučnej subjektivity si nie sú všetky skupiny rovné – hoci ženy, etnické menšiny, politickí aktivisti atď. sú vo väčšine prípadov pracujúci. Nemá to nič spoločné s „dogmatickým ideologickým predpokladom". Ide o racionálne a kritické pochopenie toho, čo je kapitalistický spoločenský vzťah a ako by sa dal zlomiť.

Avšak aj keď nejaký boj nemá revolučný potenciál, neznamená to, že libertínskych komunistov nezaujíma. Zaujíma nás zlepšenie konkrétnych materiálnych potrieb našej triedy, a do tejto kategórie spadá napríklad aj boj za legalizáciu potratov v Severnom Írsku, hoci nemá revolučné dôsledky. Na druhej strane, všeobecne platí, že presadzovanie našich konkrétnych materiálnych potrieb také dôsledky má, lebo spoločnosť založená na ľudských potrebách stojí v zásadnom protiklade k spoločnosti založenej na nekonečnej akumulácii kapitálu.

Bipolárna analýza vs. analýza s predpokladom troch tried
Píšeš, že „,my a oni'... naznačuje dvojtriedny systém. Tento pohľad je podľa mňa odvodený z obmedzenej pojmovej zásoby typickej pre starú ľavicu." Po prvé, celkom presne neviem, čo myslíš pod pojmom stará ľavica. 57 variantov trockistickej avantgardnej strany?[12] Anarchosyndikalistov?[13] Zástancov radového komunizmu?[14]

---

12 Trockizmus je hnutie vychádzajúce z boľševizmu pomenované po kľúčovej postave ruskej revolúcie z roku 1917. Vyznačuje sa kritikou stalinizmu a revolúcie v jednej krajine, a obhajobou diktatúry proletariátu v podobe, aká sa realizovala v Rusku medzi rokmi 1917-1924. Poznámka autora o 57 variantoch sa týka častých rozkolov v trockistických skupinách, z ktorých sa odštepujú a vznikajú ďalšie a ďalšie skupiny.
13 Anarchosyndikalizmus spája myšlienky anarchizmu s metódami odborových zväzov. Anarchizmus predstavuje súbor myšlienok, ktoré hovoria o organizácii života spoločnosti bez útlaku a násilia. Obhajuje spoločenskú zmenu smerom k spoločnosti, ktorá je spravovaná na báze priamej demokracie zdola a ktorá napĺňa potreby väčšiny ľudí, nie úzkej skupiny (podnikateľov, politikov, byrokratov a pod.). Anarchosyndikalizmus je konkrétna metóda smerujúca k tomuto cieľu v praxi, a to prostredníctvom organizovania sa predovšetkým na pracovisku (viac napríklad v stanovách Priamej akcie http://www.priamaakcia.sk/kategoria/Stanovy/ a publikáciách Nakladateľstva bod zlomu nbz.priamaakcia.sk).
14 Radový komunizmus má svoj pôvod v Nemecku v bojoch pracujúcich predovšetkým v rokoch 1918-1919. Čerpá z hnutia sovietov pred jeho ovládnutím boľševikmi. Kritizuje budovanie avantgardných strán a demokratický centralizmus typický pre leninizmus a trockizmus a tvrdí, že prirodzenou formou organizácie a moci pracujúcej triedy sú demokratické rady, ktoré vznikajú v revolučnom období v továrňach a komunitách. Radoví komunisti (nemýliť si s rádovými členmi komunistickej strany) vytvárajú politické organizácie podobné stranám, avšak nemajú parlamentné ambície a parlamentarizmus odmietajú.

Zapatovo povstanie roľníkov?[15] Machnovcov?[16] Všetkých spomenutých? V každom prípade neopisujem dvojtriedny, ale bipolárny systém. Skôr ako sa vrátim k vysvetľovaniu používania slovného spojenia „my a oni", asi radšej vysvetlím, čo presne mám na mysli.

Najskôr teda čo najstručnejšie zopakujem, čo je kapitál: peniaze, ktoré plodia ďalšie peniaze. Nedeje sa to však vďaka alchýmii, ale ľudskej práci, ktorá dokáže vyprodukovať viac ako treba na jej reprodukciu.[17] Tento nadbytok sa privlastňuje, aby sa zväčšil kapitál, ktorý sa použil na začiatku. Takto vznikajú dva póly spektra. Na jednom konci sú tí, ktorí nemajú na predaj nič okrem vlastnej pracovnej sily, a jediné, čo môžu stratiť, sú vlastné okovy. Na druhej strane stoja vlastníci kapitálu, ktorí si najímajú pracovníkov a zväčšujú svoj kapitál. Kapitál teda nie sú iba peniaze v pohybe, ale aj spoločenský vzťah medzi triedami. Je to mŕtva práca,[18] ktorá ako upír vyciciava život zo živej práce. Túto analýzu nájdeš v prvých kapitolách Marxovho *Kapitálu* a myslím, že práve ju máš na mysli, keď spomínaš „dvojtriedny systém starej ľavice". Naša analýza sa tým však nekončí, iba sa začína.

Aby mohol kapitalista akumulovať kapitál, musí na trhu súťažiť s ostatnými kapitalistami. Nemôže si dovoliť ignorovať trhové sily, inak stratí vplyv v prospech konkurencie, príde o peniaze a nakoniec prestane byť kapitalistom. Kapitalisti teda v skutočnosti neriadia kapitalizmus, ovláda ho samotný kapitál. Oba póly spoločenského vzťahu sú teda odcudzené, ale kvalitatívne iným spôsobom. Pracujúci pociťujú odcudzenie cez to, k čomu ich nútia šéfovia, kapitalisti cez neosobné trhové sily. Ozdobne sa tento jav, keď neživé predmety vládnu živým, nazýva *„ontologické*

15 Emiliano Zapata podnietil spoločne so svojou armádou povstanie s cieľom dosiahnuť pozemkovú reformu v Mexiku. Zapata bol dôležitá postava mexickej revolúcie z roku 1910 a ďalšieho roľníckeho boja, až do jeho zavraždenia v roku 1919.

16 Machnovci boli prevažne roľníckym hnutím organizovaným na anarchistických federalistických princípoch. Hnutie bolo pomenované po jeho kľúčovom organizátorovi, Nestorovi Machnovi. Medzi rokmi 1917-1921 spravovalo rozsiahle územie Ukrajiny, na ktorom pôsobili samosprávne mestské a vidiecke soviety (mimo kontroly boľševikov a politických strán). Pod jeho porážku sa podpísali hlavne útoky Červenej armády. Viac informácií nájdeš v češtine tu: http://www.nestormakhno.info/czech/.

17 V tomto kontexte sa pod pojmom reprodukcia myslí reprodukcia pracujúcej triedy, t.j. vznik ďalších generácií námezdne pracujúcich, ktorí sú nevyhnutní pre fungovanie kapitalizmu, ako aj udržanie tých existujúcich (ich každodenné prežitie). Aby bola reprodukcia možná, je nevyhnutné, aby mal pracujúci dostatok prostriedkov na pokrytie základných potrieb pre seba aj svoju rodinu (= náklady na reprodukciu).

18 V Marxovom ponímaní je mŕtva taká práca, ktorá už bola zhmotnená v nejakých výrobných prostriedkoch (budovy, stroje, materiál). Jej doplnením je živá práca, čiže práca ľudí, ktorí pomocou výrobných prostriedkov vyrábajú tovary s vyššou hodnotou, ako je iba hodnota výrobných prostriedkov a ich pracovnej sily (pozri vyššie: náklady na reprodukciu). Príkladom môže byť výroba auta: mŕtvou prácou je v tomto prípade napríklad montážna hala, stroje a jednotlivé súčiastky, živou prácou je práca ľudí, ktorí auto montujú.

prevrátenie". Práve kvôli tejto inverzii môžeme hovoriť o kapitáli akoby sám konal, a neskôr uvidíme, že je to presnejšie ako hovoriť o kapitalistoch.

Je pravda, že na tomto spektre sa nachádzajú aj ľudia, ktorých si kapitalisti najímajú na spravovanie kapitálu, a ktorí nemajú nijaký vlastný kapitál (v tvojom slovníku „technicko-manažérska trieda"). Teraz však záleží najmä na tom, že sa nachádzajú na tomto bipolárnom spektre. Vedomosti určite tvoria časť moci týchto ľudí, ale ide o moc využívanú v rámci spomínaného bipolárneho spoločenského vzťahu. Vedomosti ako zdroj moci v triednej spoločnosti nie sú nijakou novinkou – už pred viac ako storočím sa teoretizovalo o tom, že rozvoj automatizácie a továrenskej výroby poháňala potreba podlomiť moc remeselníckych cechov, ktorá sa z veľkej časti zakladala na vedomostiach kľúčových pre výrobu, a cechy si ju úzkostlivo strážili.

Na svete okrem toho ešte vždy žijú roľníci a aristokracia, ale opäť je skôr dôležité, že tieto triedy sa v čoraz väčšej miere zaraďujú do bipolárneho spektra. Roľníci sa po vyvlastnení stávajú bezzemkami zamestnanými v poľnohospodárstve, alebo sa sťahujú do miest. Aristokrati sa stávajú podnikateľmi s nehnuteľnosťami, inak im hrozí, že ich nehnuteľnosti schátrajú a oni prestanú byť aristokratmi. Kapitál – ten upírsky bipolárny spoločenský vzťah, v ktorom peniaze plodia viac peňazí – ovláda a reštrukturalizuje celý spoločenský život podľa svojich záujmov.

My a oni

Ako teda môžem napriek tvrdeniu, že neopisujem dvojtriedny systém, pracovať s predstavou „my a oni"? Východiskom je skúsenosť pracujúcich v kapitalizme; „oni" sú *zosobnením kapitálu*, prostredníctvom ktorého tento objekt koná, ako som opísal v časti o ontologickom prevrátení vyššie. Zvyčajne je zosobnením kapitálu šéf. Šéfom môže byť kapitalistický akcionár alebo najatý manažér. Za iných okolností sa zosobnením kapitálu stávajú odboroví byrokrati, ktorí rozdeľujú a rozptyľujú naše boje. Zosobnením kapitálu sa môžu stať politici, „komunitní vodcovia", alebo v prípade družstiev fungujúcich v trhovom prostredí aj pracujúci. V dôsledku svojho štruktúrneho postavenia v bipolárnom kapitálovom vzťahu sú nútení konať v záujme kapitálu.

Nejde o to, že „organizáciám pracujúcej triedy často dominujú členovia triedy koordinátorov". Napríklad odboroví vodcovia môžu byť ukážkovo čestní a vážení ľudia, no aj tak sa stanú zosobnením kapitálu pre svoju štruktúrnu rolu v kapitalistickej spoločnosti. To isté platí o „technicko-manažérskych" najatých pracovníkoch, politikoch a samotných kapitalistoch. Súhlasil si s mojím tvrdením, že „úlohou triednej analýzy je skôr pochopiť napätie vnútri kapitalistickej spoločnosti", nie klasifikovať jednotlivcov do dvoch, troch (alebo aj štyroch či piatich) tried. Presne o toto mi ide.

Samozrejme, tým nechcem povedať, že neexistuje rozdiel medzi šéfmi, ktorí vlastnia kapitál, a tými, ktorí ho nevlastnia. Pravdaže medzi nimi je rozdiel. Podľa mňa je však druhoradé, či o tom budeme teoretizovať ako o triednom rozdiele, alebo či to

budeme považovať za deľbu práce medzi tými, čo zosobňujú kapitál. Podstatné je, že to všetko spadá do rámca bipolárneho spoločenského vzťahu a bojov medzi nami a nimi, ktoré z neho vyplývajú. Píšeš, že „trieda koordinátorov môže byť (a v minulosti bola) antikapitalistická". Povedal by som, že to platí len v tom najužšom zmysle slova „kapitalista" – keď ním rozumieme „tých, ktorí vlastnia kapitál". Byť antikapitalistom neznamená byť proti týmto jednotlivcom, ale proti celému spoločenskému vzťahu a celej triednej spoločnosti ako takej.

Antikapitalizmus neznamená, že ekonomiku budú namiesto kapitalistov (či „koordinátorov") spravovať pracujúci, ale že my pracujúci zrušíme samých seba ako triedu, zrušíme ekonomiku ako oddelenú sféru spoločenského života a dôjde ku komunizácii[19] spoločenskej výroby na základe našich potrieb. Dosadenie šéfov, ktorí nevlastnia kapitál, namiesto tých, ktorí ho vlastnia, nie je o nič antikapitalistickejšie ako odkúpenie firmy manažmentom, s tým rozdielom, že je to potenciálne násilnejšie a dá sa to vnímať aj tak, že pracujúcich do toho zatiahli, aby vykonali špinavú prácu (žiaľ, často aj zomierajú za tú či onú časť vládnucej triedy, najmä vo vojnách). Rola človeka, ktorý zosobňuje kapitál, však pretrváva rovnako vo firme, ktorú odkúpil manažment ako v ZSSR. Je to preto, lebo *kapitalizmus je spôsob výroby, nie spôsob riadenia*. Preto musí antikapitalizmus byť viac ako len odpor voči tým, ktorí ho spravujú (ak porovnávame participatívnu ekonomiku s „koordinátorskou" či kapitalistickou). Musí sa stavať proti samotnému spoločenskému vzťahu (obhajovať zrušenie námezdnej práce, politiky a ekonomiky ako oddelených sfér spoločenského života, libertínsky komunizmus).

Píšeš: „Je viacero dôvodov, prečo v tom treba mať jasno [čo sa týka troch tried]. Mať v tom jasno je užitočné z rôznych dôvodov. Pomáha nám to pochopiť, v čom sa mýlili socialisti v 20. storočí, a vytvoriť lepšiu stratégiu pre 21. storočie." Síce vítam túžbu nevracať sa do slepej uličky leninizmu, tvoje slová prehliadajú, že mnohí ľudia z hnutia pracujúcich v 20. storočí – obzvlášť anarchisti – boli proti myšlienke, že štát či akákoľvek iná forma zastupovania by mohla zvrhnúť kapitalizmus. Vari ešte zjavnejšie ignorujú skutočnosť, že udalosti v Rusku v roku 1917 neboli iba nepredpokladaný vedľajší účinok toho, že sa pracujúci spoľahli na „koordinátorov", ale vedomá politika štátneho kapitalizmu presadzovaná boľševikmi. Jej dôsledky vo veľkej miere predpovedali anarchisti, ktorí tvrdili, že takýto prístup povedie iba k nahradeniu veľkého počtu kapitalistov jedným – štátom –, a vôbec nie k nahradeniu kapitalistických spoločenských vzťahov komunistickými. Presná povaha ZSSR je veľkou otázkou a témou sama osebe. Dobré zdroje o problematike sú Anarchist FAQ [1], štvordielna séria od Aufheben [2] a text od Mauricea Brintona „Boľševici a robotnícka kontrola" [3]. Všetky tri vysvetľujú, že spoločenské vzťahy zostali vo svojej podstate kapitalistické a individuálnych vlastníkov nahradil štát.

19 V tejto súvislosti vyjadruje pojem komunizácia premenu sociálnych vzťahov na nekapitalistické. Stojí v protiklade k socializácii (odmieta s ňou spojený tzv. samosprávny socializmus), ako aj k znárodňovaniu (odmieta štátny socializmus).

Vo svetle minulých zlyhaní treba určite teoretizovať o podmienkach, v akých sa nachádzame. Jednoducho chcem povedať, že podľa mňa na to nepotrebujeme tretiu triedu; táto „inovácia" skôr odvracia pozornosť od nutnosti a dôležitosti triedneho antagonizmu, degraduje triedu na jednu z mnohých foriem útlaku a tvrdí, že zmyslom antikapitalizmu je jednoducho vyriešiť otázku riadenia – budú riadiť kapitalisti, koordinátori alebo my sami? –, nie urobiť sociálnu revolúciu. Našou činnosťou sa neusilujeme premeniť tento svet na participatívnejší. Pokúšame sa namiesto neho vytvoriť iný.

Mohol by som napísať ešte oveľa viac, napríklad o tendencii spoločnosti polarizovať sa na vlastníkov a tých, čo nevlastnia, o protitendenciách, ktoré naopak stratifikujú jednotlivcov rozširovaním menších hierarchií (team lídri atď.), a o rozdelení vládnucej triedy na nečinných akcionárov a šéfov, ktorých ty nazývaš „techno-manažérmi". Nateraz som však asi napísal dosť a som si istý, že sa k týmto problémom môžeme vrátiť, ak sa ukáže, že sú pre našu ďalšiu diskusiu relevantné.
[1] Dostupné na: http://www.infoshop.org/faq/secH3.html#sech313
[2] Vyšlo v číslach 6 až 9, dostupné na: http://libcom.org/aufheben; český preklad tu: http://proletarchiv.yolasite.com/mission.php pod názvom „Čím byl SSSR: Příspěvek k teorii deformace hodnoty za státního kapitalismu".
[3] Dostupné na: http://libcom.org/library/the-bolsheviks-and-workers-controlsolidarity-group; v Česku vyšla v rámci prekladu zbierky vydanej írskou organizáciou Workers Solidarity Movement pod názvom „Stalin nespadl z měsíce".

VÍZIA PROJECT FOR A PARTICIPATORY SOCIETY

Ahoj, volám sa Mark Evans a bývam v Birminghame, kde pracujem pre National Health Service ako zdravotnícky asistent na oddelení neurochirurgie. Okrem toho som aktívny člen odborov. Tieto aktivity spájajú moje dva hlavné záujmy – neurológiu/psychológiu a sociálnu spravodlivosť, ktoré podľa mňa súvisia so širšími otázkami týkajúcimi sa ľudskej povahy a organizácie spoločnosti.

Posledné dva až tri roky som pomáhal založiť novú iniciatívu s názvom PPS-UK (Project for a Participatory Society – www.ppsuk.org.uk). Táto iniciatíva je súčasťou rastúcej medzinárodnej siete a nebudem klamať, keď poviem, že vznikla v dôsledku dvoch základných faktorov. Prvý faktor má dočinenia s nespokojnosťou s existujúcimi myšlienkami týkajúcimi sa progresívnej spoločenskej transformácie. Druhým faktorom je rozvoj novej vízie a stratégie, ktorá je výsledkom prehodnotenia celej ľavicovej teórie a praxe. Táto dôležitá činnosť dnes pokračuje najmä vďaka ZCom (www.zcommunications.org), kde sa každý, kto má záujem o progresívne myšlienky, môže zapojiť rôznymi spôsobmi vrátane online školy.

Chápem to tak, že by sme mali diskutovať o „ekonomickej vízii". To predpokladá, že sme do určitej miery nespokojní s existujúcim ekonomickým systémom. Osobne som proti každej významnej inštitucionálnej črte kapitalizmu. To však nie je nový postoj, ktorý by som nadobudol kvôli súčasnej ekonomickej kríze. Práve naopak, dovolím si tvrdiť, že nech už by sme použili akékoľvek humánne meradlá, kapitalizmus je v kríze neustále. Spomeňme napríklad všetkých tých ľudí, ktorí každodenne zbytočne zomierajú na podvýživu alebo nedostávajú lieky na liečiteľné choroby. Sú to dobre známe príklady, ale existuje množstvo ďalších ilustrácií pretrvávajúcej ekonomickej krízy, ktoré sú takmer neznáme. Napríklad výskumy uskutočnené za posledných 20 rokov dokazujú, že aj keď sú naplnené materiálne potreby ľudí, ekonomická nerovnosť má veľký vplyv na zdravie celej spoločnosti. Čím väčšia nerovnosť, tým nezdravšia spoločnosť – a nemyslia sa tým len príjmy. Zdá sa, že skutočne záleží práve na miere kontroly a participácie, čo má priamy vplyv na naše zdravie a priemernú dĺžku života.

Z tejto perspektívy teda tvrdím, že kapitalizmus je neustále v stave krízy a súčasná kríza, o ktorej dennodenne počúvame v správach, má viac dočinenia s rastúcou nestabilitou systému, ktorý funguje predovšetkým v záujme elít. Nechajme teraz bokom túto úzku a sebeckú definíciu krízy, a skôr ako začneme rozvíjať alternatívnu ekonomickú víziu, pokúsme sa pochopiť, prečo je kapitalizmus neustále v kríze.

Moje základné vysvetlenie je odvodené od jednoduchej ekonomickej analýzy, ktorú pochopí asi každý. Ako som už povedal, kapitalistická ekonomika funguje v záujme elít. Príčiny sú celkom jasné.

V kapitalizme veľmi malá menšina súkromne vlastní ekonomické inštitúcie. Táto skupina sa bežne označuje ako kapitalistická trieda. Hierarchická deľba práce umožňuje inej privilegovanej skupine monopolizáciu rozhodovacej autority a úloh, ktoré rozvíjajú osobnosť. Túto neveľmi známu skupinu nazývam trieda koordinátorov. Pri takomto rozdelení ostáva na veľkej väčšine, zvyčajne označovanej ako pracujúca trieda, aby plnila príkazy zhora a vykonávala tie najnepríjemnejšie a často otupujúce úlohy. Ba čo viac, kapitalistická ekonomika odmeňuje vlastníctvo, privilégiá a moc, čím inštitucionalizuje systém odmeňovania, ktorý udržiava nerovnosť, triedne vykorisťovanie a nadvládu.

Hneď vidíme, že takto nastavený ekonomický systém nebude fungovať v záujme verejného blaha. Ale to nie je jediná zlá správa! Okrem toho, že výroba prebieha v súkromne vlastnených inštitúciách s autoritárskym rozhodovaním a hierarchickou deľbou práce a úroveň spotreby podmieňuje vlastníctvo a moc, kapitalizmus umiestňuje výrobky na konkurenčné trhy.

Konkurenčné trhy vytvárajú ekonomické prostredie plné stresu, kde každý súťaží s každým. Aby firmy prežili, sú nútené využívať stratégie a taktiky, ktoré neberú do úvahy skutočné spoločenské náklady ich aktivít. V takomto konkurenčnom pro-

stredí si korporácie jednoducho nemôžu dovoliť veľmi všímať environmentálne dôsledky svojho konania, práva pracujúcich či základné potreby širokej verejnosti. Kým neexistuje tlak verejnej mienky, kapitalistický ekonomický systém nedovoľuje a nemôže dovoliť brať ohľad na tieto dôležité problémy.

Z tejto jednoduchej analýzy vidíme, že kapitalizmus inštitucionalizuje ekonomickú nerovnosť a systematicky deformuje ekonomické priority. V krátkodobom horizonte z toho ťaží malá menšina na úkor veľkej väčšiny (čo nakoniec škodí všetkým) – preto hovorím o permanentnej ekonomickej kríze.

Aká je však alternatíva kapitalistickej ekonómie? Ako by mohol vyzerať udržateľný ekonomický systém fungujúci v záujme verejného blaha? Presnejšie, aká je alternatíva k súkromnému vlastníctvu?[20] Aká je alternatíva k výrobe s hierarchickou deľbou práce a autoritatívnym rozhodovaním? Aká je alternatíva k miere spotreby určovanej odmeňovaním za vlastníctvo, privilégiá a moc? Aká je alternatíva konkurenčných trhov ako prostriedkov distribúcie tovarov a služieb, ktoré vyrábame a spotrebúvame?

Verím, že ide o kľúčové otázky, na ktoré musia mať antikapitalisti odpovede. Zástancovia participatívnej ekonómie (ParEcon) na ne odpovedajú takto:

Spoločenské vlastníctvo: V participatívnej ekonomike nahrádzajú súkromné vlastníctvo demokraticky riadené rady pracujúcich a spotrebiteľov. Aj keď zástancovia ParEconu zvyknú hovoriť o spoločenskom vlastníctve ako o alternatíve súkromného, presnejšie je asi povedať, že vlastníctvo v participatívnej ekonomike vlastne nebude existovať.

Samospráva: Ako som spomínal, inštitúcie v ParEcone sú riadené demokraticky. Všetci však vieme, že „demokracia“ je pojem, ktorým sa dá opísať mnoho rôznych systémov, vrátane veľmi elitárskych. Práve preto a aby sme sa vyhli zmätkom, používame termín „samospráva“, ktorým označujeme špecifický typ ekonomickej demokracie. Pod pojmom samospráva rozumieme, že každý bude mať právo rozhodovať o danej veci v pomere podľa toho, aký vplyv má naňho výsledok rozhodnutia. Napríklad ak výsledok rozhodnutia má vplyv len na mňa, mám absolútne právo rozhodovať – všetci ostatní nemajú nijaké právo. Na druhej strane, ak výsledok rozhodnutia ovplyvní mňa a môjho kolegu do rovnakej miery (a nikoho iného), obaja máme rovnaké právo rozhodnúť, a tak ďalej.

---

20 Pod súkromným vlastníctvom sa rozumie súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov, ktoré by bolo zrušené. Čo sa týka predmetov osobného úžitku (zubná kefka, oblečenie a pod.), existuje viacero prístupov. Jeden napríklad tvrdí, že ide o osobné vlastníctvo konkrétneho človeka, iný zasa, že pri tomto type vecí ide o „právo na užívanie“ – človek dané predmety síce nevlastní, ale má ich vo svojej správe. Naše príklady sú pochopiteľne dosť zjednodušujúce, keďže daná téma si vyžaduje viac priestoru.

Vyvážené komplexy pracovných úloh: Ako alternatívu hierarchickej deľby práce, pričom niektoré pracovné činnosti sú žiaducejšie a k rozvoju osobnosti prispievajú väčšmi ako iné, navrhujeme tzv. „vyvážené komplexy pracovných úloh“ (VKPÚ). VKPÚ sú pracovné činnosti pozostávajúce z rovnomernej zmesi pracovných úloh, ktoré rozvíjajú osobnosť/sú žiaduce a ktoré osobnosť až tak nerozvíjajú/nie sú až také žiaduce. V participatívnej ekonomike bude mať každý VKPÚ. Ak má samospráva fungovať dlhodobo, VKPÚ sa podľa nás musia stať nevyhnutnou súčasťou ekonomiky. VKPÚ poskytujú ľuďom možnosť špecializovať sa, ale bez privilégií. Znamená to tiež, že potláčané schopnosti a talent, ktoré sa v hierarchickej deľbe práce strácajú, sa v ParEcone využijú, takže bude efektívnejší.

Participatívne plánovanie: Namiesto konkurenčných trhov sa budú tovary a služby v participatívnej ekonomike rozdeľovať prostredníctvom procesu s názvom „participatívne plánovanie“. Tento proces zahŕňa niekoľko kôl, v ktorých výrobcovia a spotrebitelia spoločne navrhujú a upravujú svoju ekonomickú činnosť v spolupráci s „Radou opakovaného vyjednávania“, kým sa nedospeje k efektívnemu a spravodlivému plánu.

Úsilie a obeta: Keďže už nebude existovať súkromné vlastníctvo, autoritárske rozhodovanie ani hierarchická deľba práce, nebude sa dať odmeňovať za vlastníctvo, privilégiá a moc. Namiesto toho zástancovia ParEconu navrhujú ako spravodlivé kritérium odmeňovania odmenu za úsilie a obetu. Máme tým na mysli, že ak človek pracuje dlhšie alebo tvrdšie, alebo ak vykonáva úlohy, ktoré sú vo všeobecnosti považované za neveľmi žiaduce, mal by mať nárok na väčšiu odmenu.

Jednotlivo predstavujú tieto črty alternatívu k všetkým dôležitým inštitucionálnym znakom kapitalizmu. Spolu tvoria alternatívny ekonomický systém ku kapitalizmu. Opisujú, ako môže výroba, spotreba a rozdeľovanie prebiehať systematicky v záujme verejného blaha spôsobom, ktorý je udržateľný a efektívny. Okrem toho inštitucionalizujú rovnostársku kontrolu nad ekonomickým životom, ktorá následne napomáha sociálnej kohézii.

Myslím si, že ide dlhodobú víziu, ktorú antikapitalistické hnutie naliehavo potrebuje., lebo bez nej je veľmi nepravdepodobné, že by antikapitalisti dokázali zorganizovať také efektívne hnutie, aké si želáme a potrebujeme.

ODPOVEĎ LIBCOM.ORG

V prvom rade by som chcel povedať, že v rámci skupiny libcom plne súhlasíme s názorom, že radikálne myslenie je nevyhnutne kritické a že sa vzťahuje nielen na sociálne podmienky, v ktorých žijeme, ale aj na naše vlastné názory a aktivity. Vítame

akýkoľvek pokus o kritické prehodnotenie antikapitalistickej teórie a praxe a sme nadšení, že s vami môžeme diskutovať o týchto názoroch. Hoci sa vieme vo veľkej miere zhodnúť na tom, proti čomu stojíme a čím to chceme nahradiť, je medzi nami aj niekoľko dôležitých, možno kľúčových rozdielov.

Prvé, čo by som chcel povedať po prečítaní tvojho príspevku, je, že pod pláštikom novosti a chvályhodnej túžby poučiť sa zo zlyhania socializmu 20. storočia, sa niektoré kľúčové aspekty tebou prezentovanej vízie javia ako atavistické opakovanie zlyhania socializmu 19. storočia. Aby som podložil toto tvrdenie, pokúsim sa reagovať na všetkých 5 princípov, načrtnúť problémy, ktoré so sebou prinášajú, a samozrejme ukázať, na čom sa zhodneme. Hoci diskutujeme o víziách, som presvedčený, že ciele sú neodlučiteľné od prostriedkov, takže nemôžeme odizolovať diskusiu o budúcej spoločnosti od žiaducich prostriedkov, akými k nej chceme dospieť.

Spoločenské vlastníctvo
Akékoľvek rozdiely medzi nami v tejto časti podľa mňa vyplývajú výlučne z používania odlišných termínov na vysvetlenie rovnakej veci. Ja zvyknem hovoriť skôr o komunizácii výrobných prostriedkov, nie o ich zospoločenštení, a to najmä preto, lebo zospoločenštenie sa často spája so znárodňovaním, a pojem komunizácia pochádza z teoretického prostredia, ktoré vníma tento proces ako sprievodný jav sociálnej revolúcie, nie niečo, čo sa dá uskutočniť postupne po kúskoch alebo po nejakom „prechodnom období“. Ako vravíš, nech už to nazveme akokoľvek, ide o to, aby vlastníctvo prestalo existovať.

Samospráva
Je pravda, že pojem demokracia má viacero významov (a práve preto ho používam veľmi nerád). To isté však platí aj pre pojem samospráva a vlastne pre väčšinu politickej terminológie. Podľa mňa je nebezpečné fetišizovať samosprávu per se a nepoložiť si otázku „samospráva čoho?“ Hoci vo svojej vízii kladieš samosprávu do kontextu ekonomiky so spoločenským vlastníctvom, pokiaľ ide o aktuálnu prax PPS, podľa mňa ste sa chytili do tejto pasce. Tento fetišizmus je očividný, keď sa pozrieme na duálne stratégie „participatívnych úverových družstiev na zakladanie participatívnych firiem“ a „projektu participatívneho odborového hnutia“. Ide o nasledujúce problémy.

Hnutie úverových družstiev stroskotalo nie preto, lebo nebolo dostatočne participatívne, ale preto, lebo *nie je možné dosiahnuť väčšiu akumuláciu ako samotní akumulátori*. Hoci družstvá pracujúcich môžu v súčasnosti slúžiť na dosiahnutie niektorých cieľov (napríklad AK Press publikujú radikálnu literatúru, ktorá by sa inak pravdepodobne nevydávala), *nepredstavujú stratégiu pre dosiahnutie sociálnej zmeny*, lebo na to by museli zvíťaziť v konkurencii nad existujúcimi kapitalistickými firmami. Ak chceš byť konkurencieschopnejší, musíš udržiavať nízke náklady a zvyšovať produktivitu, takže skončíš tak, že na seba ty sám, nie šéf, „participatívne“

prebericš požiadavky kapitálu (sprievodným javom bude strata možnosti odporu). Brighton, kde žijem, by sa dal označiť za útočisko pre družstvá pracujúcich. Mám kamaráta, ktorý v jednom z nich pracuje (ide o firmu zaoberajúcu sa odvozom a recykláciou odpadu) a z hľadiska miezd a pracovného času sú tam podmienky podstatne horšie ako v miestnej službe *Cityclean*. V *Cityclean* pritom pracujú jedni z najbojovnejších pracujúcich v meste, ktorí majú za sebou divoké štrajky vrátane okupácií proti súkromným („kapitalistickým") aj štátnym („koordinátorským") šéfom za zachovanie pracovných podmienok. Kapitál je triedny vzťah a akákoľvek stratégia na jeho zrušenie sa nezaobíde bez triednej konfrontácie a boja. Tým sa dostávame k otázke odborov.

Posledné storočie bolo plné neúspešných pokusov o reformu odborov a treba si položiť otázku, či – aj keby sa dalo nejako uspieť tam, kde iní zlyhali – nám to na niečo bude. Podľa mňa by sme sa mali orientovať na súčasný triedny boj, nie na nejakú konkrétnu formu (odbory), v ktorej často prebieha. Existuje pre to viacero dôvodov.

Po prvé, akékoľvek snahy o reformu, ktoré vážne ohrozujú úlohu odborov ako „sociálnych partnerov" pre manažment, by si vyžadovali výrazný nárast bojovnosti členskej základne (odbory *Unison* nedávno usporiadali hon na čarodejnice proti členom, ktorí obhajovali hlasovanie proti mzdovým škrtom, čo bolo proti oficiálnej politike neutrality; predstavme si, aká by asi bola reakcia byrokratov na požiadavky za zrušenie ich postavenia!). Takže, aj keby si si myslel, že je dobrý nápad reformovať odbory, musel by si sa sústrediť na budovanie skutočného triedneho boja.

Po druhé, forma odborov sa vo zvýšenej miere stáva prekážkou rozširovania a rozvíjania bojov pracujúcich. Odbory sú zviazané reštriktívnou legislatívou, ktorá účinné akcie v podstate stavia mimo zákon. Šéfovia musia dostať informáciu o plánovanej akcii v dostatočnom predstihu, aby mohli uskutočniť opatrenia na zmiernenie jej dôsledkov, solidárne štrajky sú nezákonné, existuje limit na povolený počet ľudí na piketoch, takže nemajú takmer nijaký vplyv, nezávislý divoký štrajk je nezákonný a treba ho zamietnuť, a tak ďalej... Odbory navyše pôsobia ako faktor, ktorý rozdeľuje pracujúcich na tom istom pracovisku aj inde na rôzne skupiny (nečlenovia/členovia iných odborov), hoci majú rovnaké záujmy. Odbory pôsobia ako prekážka spoločnej triednej akcie.

Viacerí z kolektívu libcom zastávajú pozíciu úsekových dôverníkov vo verejnom sektore a na vlastnej koži zažili také problémy, ako je úsilie odborov nanútiť vlastným členom krátenie čistej mzdy napriek tomu, že na pracovisku je podpora pre uskutočnenie priamej akcie. V protiklade k prístupu zameranému na reformu odborov obhajujeme rozvíjanie iných foriem boja (je dosť možné, že spĺňajú aj vaše participatívne kritériá). Obhajujeme predovšetkým všeobecné zhromaždenia všetkých pracujúcich bez ohľadu na členstvo v odboroch, ktoré by mali kontrolovať boj a nadväzovať kontakt so všeobecnými zhromaždeniami v iných odvetviach. Tam, kde by také zhromaždenia vznikli, by mali koordinovať svoje aktivity bez ohľadu na

zamestnávateľa, odvetvie a odbory prostredníctvom rád zložených z mandátovaných, kedykoľvek odvolateľných delegátov.

Moja kritika sa týka skôr toho, ako sa samospráva prejavuje v súčasnej praxi. Odhliadnuc od kritiky, myšlienka, že rozhodnutia by mali prijímať tí, na ktorých vplývajú, sa nezdá byť kontroverzná, hoci konkrétne veci, napríklad či sa bude rozhodovať jednoduchou alebo inak určenou väčšinou, konsenzom alebo zložitými systémami proporcionálneho váženia hlasov, závisia od kontextu. Ja dávam prednosť tej najjednoduchšej možnosti (vo všeobecnosti rozhodovaniu jednoduchou väčšinou), ale určiť si to musia, samozrejme, tí, ktorých sa to týka! Napríklad v kolektíve libcom, ktorý tvorí 10 ľudí, sa rozhoduje konsenzom mínus dva a funguje to dobre.

Vyvážené komplexy pracovných úloh Použitý princíp znie rozumne. Nikto by nemal byť odsúdený robiť celý život podradné práce a nikto by si nemal monopolizovať žiaducejšie úlohy, ktoré rozvíjajú osobnosť človeka viac ako iné. Vyvážené komplexy pracovných úloh uznávajú potrebu zmeniť spôsob, akým sa organizuje naša produktívna činnosť, rovnostárskym spôsobom podľa ľudských potrieb. Ak v tejto oblasti vidím nejaký problém, je to iba nebezpečenstvo vnímania práce ako činnosti oddelenej od života a snaha o jej púhu demokratizáciu.

V komunizme vždy išlo o zrušenie práce, nie o jej reorganizáciu. To samozrejme neznamená zrušenie produktívnej ľudskej činnosti! Možno tu ide len o odlišné používanie pojmov, ale treba pochopiť, že oddelenie práce od života je produktom kapitalistickej spoločnosti a že veľa úloh, ktoré sú v kapitalizme nudné, opakujúce sa a tupé, môžu byť ako také hodnotné, ak ich zbavíme obmedzení, ktoré si vynucuje trhová disciplína a hierarchia na pracovisku.

Cieľom teda nie je iba spravodlivejšia reorganizácia práce, ale jej zrušenie ako kategórie oddelenej od spoločenskej aktivity. Pravdaže, je nepravdepodobné, že všetky podradné úlohy sa dajú zrušiť alebo automatizovať, a preto je rozumné mať rovnostársku deľbu práce, čo je podľa všetkého cieľom vyvážených komplexov pracovných úloh.

Participatívne plánovanie
Tu sa, žiaľ, opäť objavuje fetiš participácie *per se*. Myslím, že si sa chytil do rovnakej pasce priveľkého sebavedomia ako centrálni plánovači, keď predpokladáš, že na makroúrovni sa dá racionálne naplánovať niečo také rozsiahle, zložité a dynamické ako celková spoločenská výroba. Či už takýto plán zostaví hŕstka byrokratov v ústrednom výbore alebo vznikne v rámci jedinečného participatívneho procesu opakovane vyjednávaného plánovania, v ktorom sa zohľadnia túžby šiestich miliárd ľudí, je už druhoradé.

Dôvod, prečo trhový kapitalizmus prekonal svojho rivala (centrálne plánovanie), je ten, že trhy sú decentralizované, prispôsobivé a flexibilné, a poriadok vzniká na

makro úrovni emergentne,[21] nie plánovane. Nemusíme si tu rekapitulovať kritiku trhov, keďže sa asi zhodneme na tom, že emergentný poriadok vyjadruje kúpnu silu, nie ľudské potreby, takže dochádza napríklad k tomu, že z krajiny, kde ľudia zomierajú od hladu, sa vyváža obilie na kŕmenie dobytka v inej krajine atď. Flexibilita a emergentný poriadok sú však pre nás ponaučením.

Jeden ročný plán, nech už by sa k nemu dospelo akokoľvek participatívne, sa mi nezdá flexibilnejší ako plány centrálnych plánovačov, a možno ešte menej preto, lebo masová účasť pri jeho pozmeňovaní by zabrala viac času ako jeho nadiktovanie. Podľa mňa by mala byť výroba „ťahaná" spotrebou. Vyrábalo by sa v reakcii na to, čo sa spotrebúva podľa toho, aká je maximálna výrobná kapacita s ohľadom na žiaduci, spoločensky odsúhlasený pracovný čas. Ak dopyt predbehne ponuku v jednej oblasti, dá sa požiadať o dodatočných pracovníkov a/alebo suroviny z ostatných oblastí.

V prípade nedostatku by sa mohli určiť prioritné odvetvia na základe rozličných participatívnych prostriedkov (akými sú napríklad federácie rád), a rotujúce/volené výbory zložené z kedykoľvek odvolateľných delegátov by doriešili detaily. Môžeme napríklad predpokladať, že základné fyziologické potreby by mali vysokú prioritu a luxusné výrobky nízku, pričom ostatné by sa nachádzali niekde uprostred. Takto by bol celkový spoločenský plán emergentný a flexibilný a bol by predmetom demokratických úprav, na základe ktorých by sa prispôsobovalo poradie prioritných odvetví/výrobkov.

Odmeňovanie úsilia a obety

Po obhajobe úverových družstiev a družstiev/„participatívnych podnikov" ide o druhé nešťastné opakovanie politiky z 19. storočia. Už v roku 1865 napísal Karl Marx o vtedajších odboroch, že „namiesto *konzervatívneho* motta *‚Za spravodlivú prácu spravodlivú pláu!'* by na svoju zástavu mali napísať *revolučné* heslo *‚Dolu s námezdným systémom!'*" Niektorí možno považujú Marxa za zastaraného, väčšmi to však platí pre jeho konzervatívnych oponentov.

V komunizme ide o zníženie úsilia a obety, nie o ich povýšenie na kľúčové princípy, ako keby išlo o akúsi svetskú verziu protestantskej pracovnej etiky. Odmeňovanie za úsilie a obetu sa zakladá na rovnakých predpokladoch o ľudskom správaní, z akých vychádza neoklasická ekonómia (že pri nulovej cene dochádza k exponenciálnemu rastu dopytu). Tieto predpoklady sú preukázateľné chybné (existujú o tom zaujímavé antropologické štúdie a dá sa vychádzať aj z každodennej skúsenosti, že keď máme v práci čaj a kávu zadarmo, neznamená to, že všetci sa predávkujeme kofeínom; ani sa z nás všetkých nestanú hypochondri, ak máme k dispozícii bezplatnú všeobecnú zdravotnú starostlivosť atď.).

Mzdy, nech sú už akokoľvek „spravodlivé", sú formou prídelu, čo je samo osebe re-

21 Emergentne pochádza z angl. „emerge", čo znamená vynoriť sa, objaviť sa.

akciou na nedostatok. Existujú dva spôsoby, ako sa vyrovnať s nedostatkom, ktoré sa navzájom prirodzene dopĺňajú. Po prvé, racionálna reorganizácia výroby za účelom uspokojenia ľudských potrieb eliminuje nešetrnú produkciu výrobkov s vopred určeným obdobím, kedy sa majú pokaziť, a zavádza hospodárny spôsob výroby, takmer nepredstaviteľný v atomizovaných trhových vzťahoch (napríklad centrálne vykurovanie verzus kombinované bojlery v každej domácnosti, decentralizované siete výroby obnoviteľnej energie, mestské plánovanie zamerané viac na sociálne komunitné bývanie a hromadnú verejnú dopravu ako na osobné autá atď.). Takto sa znižuje nedostatok. Nemôžeme sa však spoliehať, že ho eliminujeme úplne, takže istá forma prideľovania bude možno potrebná.

Stojíme teda pred otázkou, prečo sa držať prideľovania na základe „férovej" mzdy, keď sa to považovalo za konzervatívne už pred sto päťdesiatimi rokmi? Asi by sme sa zhodli, že naše základné fyziologické potreby by mali byť bezpodmienečne naplnené a že každý by mal mať prístup k dostatočnému množstvu jedla, bývaniu, zdravotnej starostlivosti atď. Nie je dôvod, aby boli tieto veci nedostatkové, veď už dnes máme napríklad kapacitu vyrobiť dostatočné množstvo potravín a zabrániť hladomoru vo svete, no kvôli slabej kúpnej sile hladomor ešte vždy existuje. A keby boli niektoré zdravotnícke procedúry nedostatkové, určite by sme ich neposkytli tomu, kto za ne dá viac.

Otázka nedostatku by vznikla v prípade „nie celkom základných" a luxusných výrobkov. Existuje nespočetné množstvo spôsobov, ako si poradiť s nedostatkom v týchto oblastiach, pričom každý má svoje klady a zápory. Dá sa použiť jednoduché pravidlo: kto prv príde, ten prv melie. V prípade väčšiny takých výrobkov by to asi stačilo, keďže výroba daného tovaru by bola poháňaná spotrebou, a teda by sa zvýšila na úkor výrobkov s menšou spoločenskou prioritou. Mohlo by sa distribuovať na základe pravidla každému rovným dielom, čo by však mohlo viesť k vzniku čierneho trhu, lebo ľudia nemajú rovnaké potreby. Luxusné veci by sa mohli rozdeľovať napríklad aj v lotérii.

Mohlo by existovať aj akési testovanie potrieb, kde by sa do úvahy bralo aj úsilie. Keby sa napríklad kolektívnym rozhodnutím z ekologických dôvodov obmedzil počet letov, väčšiu šancu získať letenku by mohli mať tí, ktorí majú príbuzných v cudzine alebo pracovali obzvlášť tvrdo. Samozrejme, každý, kto by rozhodoval o týchto záležitostiach, by musel mať mandát, rotujúcu alebo volenú pozíciu a byť kedykoľvek odvolateľný, aby mohol byť braný na zodpovednosť. A keby aj napriek všetkým týmto potenciálnym nástrojom na vyrovnanie sa s nedostatkom mali ľudia pocit, že je predsa len potrebné zaviesť nejakú formu odmeňovania (osobne by som nesúhlasil), určite by sa zakladalo na nadmernom úsilí, týkalo by sa iba nedostatkových luxusných vecí a nešlo by o základný princíp spoločnosti.

Nakoniec ešte jedna vec: prečo by sa ľudia vôbec namáhali niečo vyrábať, keby ich prístup k spotrebe nezávisel od miezd? Keby bola produktívna činnosť ako taká

natoľko nepríťažlivá, že by sa jej vyhýbala podstatná časť obyvateľstva, podľa mňa by to znamenalo, že k nijakej revolúcii v sociálnych vzťahoch nedošlo. Okrem toho existuje veľa prirodzenejších spôsobov, ako odradiť flákačov (od spoločenskej stigmatizácie po formálne sankcie) a odmeniť tých, ktorí dávajú kolektívu čosi navyše (napríklad, že sa im uvarí jedlo, usporiada sa pre nich oslava, alebo sa podporí ich žiadosť o nedostatkový let na Havaj).

Vízia, ktorú navrhuješ, sa podľa mňa pozerá na ľudské bytosti cez veľmi ekonomistickú optiku, a produktívna činnosť sa v nej chápe ako nutne nepríťažlivá, pričom jediný spôsobom, ako donútiť ľudí, aby ju vykonávali, je peňažná motivácia alebo sankcionovanie tých, ktorí sa jej nevenujú v dostatočnej miere. Čo iba podčiarkuje skutočnosť, že zrušenie práce (a teda ekonomiky) ako oddelenej sféry spoločenského života je prvoradá úloha pre akýkoľvek revolučný projekt.

Chcel som písať krátko, no pri diskusii o potenciálnej budúcej organizácii spoločnosti, v ktorej žijú miliardy ľudí, je toho veľa, k čomu sa treba vyjadriť. Dúfam, že som zdôraznil, v čom sa zhodujeme, a vysvetlil, v čom sú medzi nami rozdiely a aké majú dôsledky na budúcu spoločnosť a prostriedky, ktorými sa ju usilujeme vytvoriť.

ODPOVEĎ PPS

Ahoj, Joseph – ďakujem za reakciu na moje úvodné stanovisko. Rovnako ako ty, aj ja si myslím, že k vlastným organizáciám a tradíciám by sme mali byť rovnako kritickí ako k organizáciám establišmentu a že dogmatizmus nemá nič spoločné s autentickou radikálno-progresívnou kultúrou. Preto vítam tvoju kritiku mnou obhajovanej vízie participatívnej ekonomiky.

Niektoré veci, ktoré si spomenul v reakcii, však nie sú kritikou participatívnej ekonomickej vízie, ale skôr strategických návrhov uverejnených na webstránke PPS-UK. Rozhodol som sa na ne neodpovedať, a to z nasledujúcich dôvodov:
1) V úvodnom stanovisku nespomínam nijaký z týchto návrhov.
2) Sú to návrhy členov a sú na zamyslenie, diskusiu, ďalšie vylepšovanie atď. Je dosť možné, že veľa členov PPS-UK by súhlasilo s tvojou kritikou týchto návrhov. Napríklad ja si myslím, že tvoje zhrnutie historických nedostatkov družstevných a odborových hnutí má niečo do seba a páčia sa mi aj spomínané návrhy, ktoré presadzuje LibCom, napríklad „všeobecné zhromaždenia", ktoré mimochodom vnímam ako kompatibilné so stratégiou ParEconu.
3) Hoci je tvoja kritika týchto návrhov zaujímavá, diskutujeme o vízii postkapitalistickej ekonomiky – nie o antikapitalistickej stratégii. Čím sa dostávam k bodu, ktorý by som chcel zdôrazniť, skôr ako zareagujem na tvoje pripomienky k základným častiam modelu ParEcon.

Ciele a prostriedky: Vetou „ Hoci diskutujeme o víziách, som presvedčený, že ciele

sú neodlučiteľné od prostriedkov, takže nemôžeme odizolovať diskusiu o budúcej spoločnosti od žiaducich prostriedkov, akými k nej chceme dospieť" si podľa mňa zdôraznil jeden z „dôležitých, možno kľúčových rozdielov", ktoré si spomenul v reakcii na moje úvodné stanovisko.

V podstate súhlasím, že ciele (vízia) pozostávajú z prostriedkov (stratégie). Tvoje stanovisko však, zdá sa, naznačuje, že vaša vízia vznikne z vašej stratégie. Práve preto podľa mňa toľko hovoríš o stratégii LibComu a zaťahuješ strategické návrhy zo stránky PPS-UK do diskusie o vízii participatívnej ekonomiky. Naopak, ja tvrdím, že stratégia by mala vznikať z vízie. Takže áno, ciele pozostávajú z prostriedkov, ale efektívna stratégia sa dá rozvíjať až vtedy, keď máme dobrú predstavu o tom, kam smerujeme.

Predpokladám, že tento základný rozdiel v prístupe možno vysvetľuje mnohé nezhody, ktoré sa začínajú objavovať v našej diskusii. Možno keby sme vyriešili problém na tejto základnej úrovni, zmizlo by veľa nezhôd, ktoré sa začínajú objavovať. Preto si myslím, že by stálo za to podrobnejšie vysvetliť tento rozdiel v prístupe.

Ekonomická vízia: Hovoríš, že sa ti zdá, že ParEcon sa „pozerá na ľudské bytosti cez veľmi ekonomistickú optiku". Ak mám reagovať na túto kritiku, musím aspoň stručne objasniť projekt, v ktorom sa angažujem. Náš celkový program v PPS-UK zahŕňa úsilie rozvinúť víziu a stratégiu nielen v ekonomickej, ale aj v komunitnej, príbuzenskej a politickej sfére. Ba čo viac, rozvíjanie vízie a stratégie v týchto štyroch sférach sa odohráva v rámci širšieho teoretického rámca označovaného ako „komplementárny holizmus". Tento rámec vznikol ako pokus prekonať historický materializmus (ktorý podľa mňa naozaj kladie ekonomiku do centra všetkého a výsledkom sú rôzne deformácie v chápaní vecí atď.) a ide o cielené úsilie reagovať na rôzne problémy spojené s ekonomizmom a ďalšími monistickými rámcami, ktoré spomínaš. Naproti tomu, pokiaľ ide o nadvládu niektorej sociálnej sféry nad inou, rámec komplementárneho holizmu nepracuje s nijakými predpokladmi, kým nie sú poruke fakty. Domnievam sa teda, že „ekonomický pohľad", ktorý vidíš v opísanej vízii, má skôr dočinenia s jednoduchou skutočnosťou, že diskutujeme o ekonomickej vízii, v ktorej sa prirodzene sústredíme na ekonomiku. Keby sme diskutovali o komunitnej sfére, sústredili by sme sa na komunitu a prirodzene by sme sa odklonili smerom ku kultúrnym témam, avšak nemali by sme z toho dedukovať, že v diskusii propagujeme „kulturalistický" pohľad na ľudské bytosti – prinajmenšom nie v rámci komplementárneho holizmu.

Spoločenské vlastníctvo: Hovoríš: „Akékoľvek rozdiely medzi nami v tejto časti podľa mňa vyplývajú výlučne z používania odlišných termínov na vysvetlenie rovnakej veci," a „ nech už to nazveme akokoľvek, ide o to, aby vlastníctvo prestalo existovať'". Myslím, že to v podstate platí. Poukazuješ však na veľmi dôležitú vec, keď vravíš: „zvyknem hovoriť skôr o komunizácii... nie o ich zospoločenštení". Tvojím dôvodom je, že tento pojem bežne vyvoláva negatívne asociácie. Opäť s tebou súhlasím, ale

mám pocit, že rovnako zlé (ak nie horšie) asociácie sa spájajú s pojmom komunizmus. Je to tak, či sa nám to páči, alebo nie. Obaja vieme, že používanie pojmov s negatívnou konotáciou môže ľudí odradiť, skôr ako sa s nimi vôbec pustíme do reči. Alebo, ak ich neodradia na začiatku, debata sa môže skončiť tým, že im budeme vysvetľovať, že ich chápanie pojmu je nesprávne alebo deformované, čo znamená, že väčšinu nášho obmedzeného času minieme na pokusy odčiniť roky propagandy, ktorej boli vystavení. Alternatívou by mohlo byť vytvorenie nových pojmov, ktoré lepšie vystihnú, čo chceme povedať a nevyvolajú negatívne asociácie. Takže ako alternatívu k súkromnému vlastníctvu, avšak bez negatívnej konotácie spojenej s pojmami spoločenské/komunálne vlastníctvo, by si mohol zvážiť pojem „spoločenské správcovstvo".

Samospráva: Hovoríš: „Myšlienka, že rozhodnutia by mali prijímať tí, na ktorých vplývajú, sa nezdá byť kontroverzná" a ja súhlasím. Netvrdím však iba, že rozhodnutia by mali prijímať tí, na ktorých vplývajú – ako je to napríklad pri priamej demokracii. Argumentujem v prospech špecifickejšieho a (podľa mňa) zmysluplnejšieho chápania samosprávy. Zástancovia ParEconu tvrdia, že ľudia by mali mať hlas pri rozhodovaní v pomere k miere, akým na nich bude vplývať výsledok rozhodnutia. Tento rozhodovací princíp považujeme za spravodlivý už len preto, lebo ľudia, ktorých sa rozhodnutie týka najviac, by mali mať väčší hlas ako tí, ktorí sú ním ovplyvnení menej. To znamená, že za istých okolností môžu mať celé skupiny ľudí nulový hlas, zatiaľ čo za iných okolností budú rozhodovať výlučne oni. Naopak, pri priamej demokracii je typické, že všetci, ktorí sú rozhodnutím ovplyvnení, majú rovnaký hlas bez ohľadu na to, ako veľmi budú ovplyvnení jeho dôsledkami. Pri rozhodovaní o akýchkoľvek problémoch hovoria zástancovia priamej demokracie zvyčajne o princípe jeden človek – jeden hlas, čo podľa mňa nie je spravodlivé ani praktické. Chápanie samosprávy v ParEcone kontrastuje aj s demokratickým centralizmom – o tom sa tu však asi nemusím rozpisovať.

Vyvážené komplexy pracovných úloh: V tejto veci sa zrejme zhodujeme. Správne hovoríš, že je „nepravdepodobné, že všetky podradné úlohy sa dajú zrušiť alebo automatizovať, a preto je rozumné mať rovnostársku deľbu práce, čo je podľa všetkého cieľom vyvážených komplexov pracovných úloh.

Nezhodneme sa asi v odhade miery, do akej môže dôjsť k zrušeniu práce v porovnaní s jej reorganizáciou. Musím povedať, že len ťažko môžem brať vážne postkapitalistickú ekonomickú víziu, v ktorej je jedným z hlavných cieľov „zrušenie práce". Povedal by som však (a možno na to narážaš aj ty), že v participatívnej ekonomike budú pracujúci vnímať svoju prácu inak, lebo už nebudú odcudzení svojmu pracovisku. No aj v ParEcone bude mať každý zamestnanie – ktoré však bude len sčasti pozostávať z úloh, po ktorých človek veľmi netúži. Naďalej však bude existovať ekonomický systém, v ktorom sa bude pracovať. Podľa zástancov ParEconu je dôležitým rozdielom to, že VKPÚ úspešne prekonávajú antisociálne dôsledky hierarchickej deľby práce a ekonomická aktivita je v nich spravodlivejšia a účinnejšia.

Participatívne plánovanie: V odpovedi na moje úvodné stanovisko o distribúcii správne poukazuješ na to, že obom nám ide o zrušenie trhu. Namiesto trhov navrhujem participatívne plánovanie, ktoré ty kritizuješ s tým, že som sa „chytil do rovnakej pasce priveľkého sebavedomia ako centrálni plánovači, keď predpokladáš, že... sa dá racionálne naplánovať niečo tak rozsiahle, zložité a dynamické ako celková spoločenská výroba". Tu s potešením priznám vinu. Skôr ako stručne okomentujem tvoju alternatívu k trhom, dodám ešte dve veci na svoju obranu.

Po prvé, chcem veľmi jasne povedať, že hoci súhlasím s tvrdením zástancov centrálneho plánovania, že rozsiahla ekonomická činnosť sa dá racionálne plánovať, nesúhlasím so spôsobom vzniku racionálneho plánu. Podľa mňa síce centrálne plánovanie je alternatívou k trhom, ale jeho výsledkom je ekonomický systém ovládaný profesionálnymi manažérmi, ktorý sa zvyčajne spája so socialistickými systémami, no podľa mňa je vhodnejšie označiť ho pojmom koordinátorská ekonomika.

Po druhé, zdá sa, že participatívne plánovanie odmietaš ako alternatívu k trhom z dôvodu celkovej neefektívnosti a nedostatku flexibility. Tvrdíš, že „jeden ročný plán, nech už by sa k nemu dospelo akokoľvek participatívne, sa mi nezdá flexibilnejší ako plány centrálnych plánovačov, a možno ešte menej preto, lebo masová účasť pri jeho pozmeňovaní by zabrala viac času ako jeho nadiktovanie".

Viem pochopiť, že z môjho veľmi stručného opisu v úvodnom stanovisku si usúdil, že participatívne plánovanie je neflexibilný proces. Keď však ideme viac do hĺbky, odhalí sa sofistikovanejší proces, ktorý sa dokáže prispôsobovať zmenám v potrebách a túžbach. Napríklad, ak chce niekto zmeniť niektorú položku, ktorú zahrnul do svojho ročného plánu, a nahradiť ju inou položkou, dá sa predpokladať, že niektoré takéto zmeny sa anulujú zmenami ostatných členov danej spotrebiteľskej rady. Už tu vidíme určitý priestor pre flexibilitu. Samozrejme, je pravda, že ide len o obmedzenú flexibilitu. Skutočná otázka je, čo sa stane, keď sa zmeny nedajú anulovať inými zmenami? Zmeny v dopyte zo strany spotrebiteľských rád by sa mohli posúvať Rade opakovaného vyjednávania, ktorá by na oplátku posunula tieto informácie radám pracujúcich, kde by mohlo dôjsť k opätovnému prerokovaniu medzi príslušnými federáciami pracovníkov a spotrebiteľov. Práve toto predstavuje veľký flexibilný potenciál procesu participatívneho plánovania.

Predpokladám, že takéto riešenie údajnej neflexibility procesu participatívneho plánovania budeš považovať za neefektívne. Jedna dôležitá vec, na ktorú by som chcel poukázať, je, že tohto nového prejednávania sa zúčastnia len tí, ktorých sa zmeny týkajú – zvyšná časť ročného plánu sa nemení. Ide o to, aby si zmeny v ročnom pláne nevyžadovali participáciu všetkých.

S účinnosťou procesu plánovania súvisí aj ďalšia vec. Ročný plán nevzniká na jednom veľkom stretnutí – to by bolo zo zrejmých dôvodov úplne nepraktické. Namies-

to toho navrhujeme plánovací proces, ktorý zahŕňa tri hlavné inštitúcie – rady a federácie pracujúcich, rady a federácie spotrebiteľov a Radu opakovaného vyjednávania (ROV). Ročný plán vzniká počas série kooperatívnych kôl medzi spotrebiteľmi a pracujúcimi, ktorým napomáha ROV. Zúčastnení majú dostatok času na zváženie svojich návrhov, ktoré môžu vychádzať z plánov z predchádzajúcich rokov a aktuálnych informácií o nákladoch atď., ktoré poskytne ROV. Tento proces sa odohráva na zodpovedajúcich úrovniach vo federáciách, aby sa zohľadnili potreby a túžby rozličných skupín ľudí v spoločnosti od jednotlivca po celý národ.

Mohol by som poukázať aj na ďalšie podrobnosti týkajúce sa procesu participatívneho plánovania, ale viem, že už aj tak som sa priveľmi rozpísal, takže to zatiaľ nechám tak v nádeji, že v priebehu diskusie si budeme ďalej vyjasňovať, ako chápeme jednotlivé veci.

Mám však pocit, že skôr ako sa posunieme ďalej, mal by som zareagovať na tvoju alternatívu k trhom. V protiklade k tomu, čo vnímaš ako strnulý a ťažkopádny proces participatívneho plánovania, navrhuješ, aby bola „výroba ťahaná spotrebou". Musím povedať, že po prvom prečítaní, pričom beriem do úvahy tvoju zrejmú opozíciu voči racionálnemu plánovaniu, mi to znie ako trhový systém riadený „neviditeľnou rukou". Ďalej však píšeš: „Ak dopyt predbehne ponuku v jednej oblasti, dá sa požiadať o dodatočných pracovníkov a/alebo suroviny z ostatných oblastí," takže vlastne naznačuješ niečo ako racionálne plánovanie. Následne načrtávaš, ako by fungovalo, a prichádzaš k záveru, že „celkový spoločenský plán [by bol] emergentný a flexibilný a bol by predmetom demokratických úprav, na základe ktorých by sa prispôsobovalo poradie prioritných odvetví/výrobkov". Hoci sa mi to stále zdá vágne, podľa mňa to už má bližšie k procesu participatívneho plánovania. Teším sa preto na viac informácií o tom, ako vlastne funguje tvoj systém distribúcie v postkapitalistickej ekonomike. Dúfam, že si aspoň objasníme, v čom sú naše systémy podobné a v čom rozdielne.

Odmeňovanie úsilia a obety: Musím priznať, že nerozumiem mnohým veciam, ktoré hovoríš v reakcii na kritériá odmeňovania ParEconu. Cituješ slová Karla Marxa „zrušenie námezdného systému!" a potom tvrdíš, že každý, kto s tým nesúhlasí, je „konzervatívny". Nie som nijaký marxológ, ale predpokladám, že keď Marx vyzýval k zrušeniu námezdného systému, odkazoval na systém, v ktorom sa pracujúci najímajú do služieb kapitalistov ako námezdní otroci. Áno, v ParEcone by sme odmeňovali úsilie a obetu, a ak to chceš nazvať „mzdou", tak fajn. Dôležité je však to, že v participatívnej ekonomike neexistujú námezdní otroci – čo je vec, ktorú by podľa mňa uznal aj Karl Marx (rovnako ako Kropotkin, Bakunin, Rocker atď.).

V participatívnej ekonomike teda máme systém odmien založený na úsilí a obete, ale keďže ParEcon je beztriedna ekonomika, neexistujú v nej nijakí námezdní otroci. To znamená, že ak ty a ja vykonávame rovnakú prácu na rovnakom pracovisku a ja som pracoval dlhšie a ťažšie, dostanem viac kreditu na spotrebu. Podľa mňa je to

spravodlivé kritérium odmeňovania, a ak som kvôli jeho obhajobe konzervatívny, tak prosím – hoci si nespomínam na nijakých konzervatívcov, ktorí by obhajovali odmeňovanie za úsilie a obetu.

Hoci spočiatku obhajuješ zrušenie miezd, nakoniec uznávaš, že „istá forma prideľovania bude možno potrebná“ po naplnení všetkých základných potrieb a bude sa týkať toho, čo nazývaš „nie celkom základnými“ a luxusnými výrobkami. Tvrdíš, že „existuje nespočetné množstvo spôsobov, ako si poradiť s nedostatkom v týchto oblastiach“ a ako príklad uvádzaš pravidlo „kto prv príde, ten prv melie“, lotériu či testovanie potrieb. Pokiaľ ide o posledný z návrhov, testovanie potrieb, myslím si, že v takom prípade by nešlo o „nie celkom základný“ alebo luxusný tovar, takže v tvojej vízii budúcej ekonomiky by bola táto potreba automaticky naplnená. Pokiaľ ide o zvyšné dva návrhy, zdá sa mi, že namiesto odmeňovania ľudí na základe spravodlivého kritéria (ako je úsilie a obeta), chceš, aby boli odmeňovaní na základe šťastia (lotéria) alebo agresivity (kto prv príde, ten prv melie). Opakujem, ak ma považuješ za konzervatívca, lebo odmietam takéto donebavolajúce nespravodlivé kritériá odmeňovania, tak mi to vyhovuje – hoci si z vyššie uvedených dôvodov nemyslím, že tvoj argument obstojí.

To je zatiaľ všetko – teším sa na tvoju odpoveď.

ODPOVEĎ LIBCOM.ORG

Ďakujem za reakciu, Mark. Znova sa zrejme objavilo niekoľko vecí, na ktorých sa zhodneme, zopár odlišných politických názorov a niekoľko obyčajných nedorozumení (ktoré možno spôsobili moje nedostatočne jasné vyjadrenia). Pochopiteľne sa zameriam na odlišnosti a nedorozumenia, ktoré možno vzbudzujú dojem, že toho máme spoločného menej ako v skutočnosti. Asi bude najlepšie zrekapitulovať, v čom sa zhodujeme, najmä aby sme uviedli rozdiely do náležitého kontextu a vyhli sa nepochopeniu. Pre lepšiu prehľadnosť debaty sa pokúsim reagovať na jednotlivé veci v rovnakom poradí ako ty.

Vízia a stratégia, prostriedky a ciele
Je pravda, že vo svojom úvodnom texte si neodkazoval na stratégie na webe PPS. Avšak jedným z „dôležitých, možno kľúčových rozdielov“ v tejto debate je práve prísne oddeľovanie „vízie“ od „stratégie“ – ako sám správne poznamenávaš. Stratégie PPS som spomenul, aby som poukázal na pascu fetišizovania „participácie“ a „samosprávy“ *per se*. Použil som ich teda preto, aby som podložil kritiku vašej vízie konkrétnym príkladom; inak by mohla pôsobiť dosť abstraktne. Som rád, že v tejto kritike vidíš nejaký prínos; je myslená konštruktívne a vychádza z túžby prispieť k efektívnej antikapitalistickej praxi. Ak sa ti páči myšlienka všeobecných zhromaždení ako prostriedku koordinácie bojov, rád by som pridal aj pozvanie na pivo (alebo aj tri!), kde môžeme prediskutovať stratégie na uskutočnenie tejto vízie, keďže by to mohlo byť pole pre vzájomnú spoluprácu. Avšak keď píšeš: „tvoje stanovisko

však, zdá sa, naznačuje, že vaša vízia vznikne z vašej stratégie," myslím, že si zle vysvetľuješ, čo myslím slovami „ciele sú neodlučiteľné od prostriedkov".

Máme víziu beztriednej, bezštátnej, neobchodnej spoločnosti, v ktorej nie sú peniaze, tovarová výroba a výmena, v ktorej práca nie je oddelená od všetkého ostatného a v ktorej platí zásada „každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho potrieb". Sme presvedčení, že tento cieľ sa dá dosiahnuť len určitými prostriedkami a tieto prostriedky (v tvojej reči „stratégia") *sú preto súčasťou našej vízie*. Keďže diskutujeme o „víziách britskej ekonomiky" – bez zmienky o postkapitalizme – myslíme si, že táto krátkodobejšia vízia je nevyhnutnou súčasťou diskusie (a my stratégie na uskutočnenie krátkodobejšej vízie všeobecných zhromaždení skutočne máme, čo potvrdzuje, že naozaj ide o „vízie" aj v tvojej terminológii).

Takže áno, máme víziu aj podľa definície, ktorú používaš ty – víziu, ktorá prepája prítomnosť s budúcnosťou. Podľa nás však z prostriedkov vznikne pravdepodobne nie vízia, ale špecifické detaily jej realizácie. Napríklad rady vytvorené za účelom koordinácie revolučného boja môžu koordinovať a reorganizovať výrobu, keďže počítame so získaním kontroly nad pracoviskami, ako aj rozhodovať o vhodných spôsoboch prijímania rozhodnutí.

Môžeme navrhovať, ako by spoločnosť *mohla* fungovať, a takéto návrhy prezentujeme aj v priebehu našej diskusie. Nejde však o nijaké pevne stanovené veci, iba o opis možností. Podľa nás je nepravdepodobné, aby nejakí akože politickí „mysliteľia", akými sme aj my, dokázali predvídať všetky podrobnosti budúcej spoločnosti – neexistuje spoločnosť, ktorá by vznikla podľa vopred určeného plánu (a v skutočnosti je túžba dokázať niečo také ďalšou z charakteristík socializmu 19. storočia, hlavne jeho utopistického prúdu).

Nevyhnutnosť je matkou všetkých vynálezov, takže hoci dokážeme poskytnúť víziu, ktorá naznačuje isté smerovanie, a niekoľko nápadov, ako by *mohla* fungovať, podrobnosti musia doriešiť milióny samoorganizovaných ľudí, ktorých kolektívne schopnosti ďaleko prevyšujú schopnosti jednotlivca alebo skupinky intelektuálov. Nejde o zbabelý útek – ako vravím, návrhy na organizáciu libertínskej komunistickej spoločnosti máme –, ale o prejav vedomej pokory.

Holizmus a materializmus

V ďalšej časti kladieš vedľa seba váš „komplementárny holizmus" a „historický materializmus." Ak tým odkazuješ na dogmatický marxizmus 2. internacionály charakterizovaný hrubým ekonomickým determinizmom, odmietame ho takisto ako ty. Náš prístup je však historický v tom, že sa pokúšame poučiť z minulých bojov a myšlienok, a je aj materialistický, lebo tvrdí, že všetky javy majú pôvod v materiálnych interakciách – vrátane myšlienok, ktoré síce vplývajú na materiálny svet, ale chápeme ich ako jeho výtvor alebo aspekt. Povedané filozofickými pojmami, materializmus je monistická filozofia, keďže z hľadiska ontológie podľa nej existuje

len materiálny svet (v protiklade k dualizmu myseľ-telo atď.). Avšak monizmus, na ktorý sa odvolávaš ty, znamená privilegovanie jednej sféry ľudského konania nad všetky ostatné.[22] To si vyžaduje komentár.

Je pravda, že v našom chápaní kapitalizmu a jeho zrušenia je ústredná triedna analýza a imperatív akumulácie. To však nie je (aby som použil tvoje slová) *apriórny* predpoklad pracujúci s myšlienkou, „kým nie sú poruke fakty", ale *aposteriórny* predpoklad, ktorý vzniká z racionálneho, kritického skúmania sociálneho javu. Preto keď sa pokúšame porozumieť pretrvávaniu hladu a podvýživy vo svete, v ktorom vládne nadbytok kalórií, nedá sa nepoukázať na vplyv politiky orientovanej na vývoz, ktorá prikazuje krajinám vyvážať obilie na kŕmenie dobytka na relatívne prosperujúce trhy, zatiaľ čo obyvateľstvo vyvážajúcich krajín hladuje. Keď sa usilujeme pochopiť, prečo svet smeruje ku katastrofickej klimatickej zmene, hoci vedci sa zhodujú v príčinách aj vážnych dôsledkoch, nedá sa nedospieť k záveru, že kapitalistický imperatív „rast alebo smrť" má prevahu nad všetkým ostatným, azda aj nad prežitím ľudstva na zemi.

Keď uvažujeme o sociálnej a urbánnej geografii, je nemožné porozumieť napríklad urbanizácii a globálnemu rozširovaniu slumov, ak pritom neberieme do úvahy faktory ekonomického rozvoja, čiže rozširovanie kapitalistických spoločenských vzťahov do vidieckych oblastí, ktoré menia roľníkov na robotníkov bez pôdy, z ktorých mnohí sú nútení sťahovať sa do miest, aby vôbec prežili. Ak sa pozrieme na rodinu, úpadok tradičnej patriarchálnej nukleárnej rodiny v rozvinutých ekonomikách za posledné štyri desaťročia odráža prechod od ekonomiky, ktorá je založená na práci mužov v roli chlebodarcov pracujúcich v továrňach, k ekonomike, ktorá je založená na rastúcom počte príležitostnej práce oboch pohlaví v sektore služieb. Príčinu a dôsledok nevidieť hneď. Vzájomný vzťah neznamená príčinnosť, na tieto súvislosti je však aj tak nutné poukázať a vysvetliť ich. Mariarosa Dalla Costa a Selma James napísali dôležitý text o tom, ako je rola ženy v domácnosti a patriarchálnej rodine prepojená s disciplínou v továrni, pričom vo veľkej miere čerpali zo skúseností samotných žien v domácnosti [1].

Nijaký z týchto javov sa nedá *zredukovať* na ekonomiku a ani to dogmaticky netvrdíme. Poukazujú však na inú dôležitú vec: kapitál ako triedny systém je *spoločenský*, nie iba ekonomický vzťah, ktorý formuje spoločnosť. Keď diskutujeme o kapitáli a triede, nejde o redukciu spoločnosti na ekonomiku, ale skôr o pochopenie spôsobov, akými tento upírsky vzťah vyciciava život zo živých a formuje spoločnosť v prospech svojich záujmov a proti našim záujmom. Keď teda hovoríme o kapitalizme a triednom boji, nehovoríme len o ekonomike a sporoch na pracoviskách, ale o spoločnosti ako takej a bojoch, ktoré sa odohrávajú v spoločnosti medzi nemajetnými a

22 Materializmus je filozofický smer, podľa ktorého existuje iba hmota alebo energia, t.j. vykladá svet na základe materiálneho princípu. Monizmus je filozofické učenie, ktoré pri vysvetľovaní vychádza z jednej podstaty. Ontológia je filozofická disciplína o bytí.

tými, ktorí zastupujú záujmy kapitálu.

Spoločenské vlastníctvo a jazyk zaťažený minulosťou
Poukazuješ na to, že komunizmus je termín zaťažený minulosťou s množstvom negatívnych konotácií. Máš pravdu, a aj preto hovoríme, že sme *libertínski* komunisti, hoci komunizmus bol o slobodnej spoločnosti bez štátu vždy (dokonca aj pre takého Lenina, ktorý mal veľmi ďaleko od našej politiky a ktorý sa v pozícii hlavy štátu tohto cieľa rýchlo vzdal). Vo všeobecnosti platí, že v našich propagačných publikáciách sa usilujeme vyhnúť politickému jazyku (príkladom je sekcia správ na našej webstránke alebo bulletin Tea Break, na ktorého príprave sme sa podieľali [2]).

Avšak v diskusiách podobných tejto, kde oboch účastníkov aj čitateľov spájajú určité politický záujmy – a máme dostatočný priestor, aby sme jednoduchou angličtinou vysvetlili, čo ako myslíme – viac využívame takéto pojmy a pokúšame sa vrátiť im pôvodný význam. Samozrejme, dá sa to aj tak, že vymyslíme nové pojmy, čím sa síce zbavíme negatívneho významu, ale zároveň musíme z ničoho vybudovať ten pozitívny význam. Hoci môže byť pojem „spoločenské správcovstvo“ v správnom kontexte užitočný, neexistuje záruka, že sa jeho význam nepoškvrní. Ak dosiahneme nejaký úspech, naši nepriatelia majú poruke mocné masmédiá a málo ich zaujíma pravdivé a presné prezentovanie našich názorov, takže význam akéhokoľvek slova používaného silným hnutím pracujúcich, nech už bude spočiatku akokoľvek „čistý“, sa pravdepodobne v istom bode prekrúti. Takéto prekrúcanie je „rizikom z povolania“ sociálnej zmeny.

Napríklad Murray Bookchin začal v určitom období používať slovo „komunitarizmus“ na opísanie vlastnej vízie komunizmu založeného na lokálnej správe/federácii. Nanešťastie je tento pojem základným kameňom projektu *New Labour*,[23] v ktorom ide o to, že lokálne financovanie sa delí medzi konkurujúcich si celonárodných/náboženských „komunitných lídrov“. V skutočnosti sa takto používalo ešte pred Bookchinom a je celkom pravdepodobné, že jedna z troch hlavných strán alebo nejaký think tank by si mohol začať uplatňovať výhradný nárok na používanie pojmu „spoločenské správcovstvo“ vo význame napríklad prenesenia kľúčových služieb miestnej samosprávy na charity (rýchle googlenie naznačuje, že toto slovné spojenie sa už teraz nachádza v lexikóne think tankov). Oprávnene poukazuješ na problém s jazykom zaťaženým minulosťou, veď preto ani my všade natešene nerozhlasujeme, že sme komunisti – teda aspoň nie bez toho, aby sme vysvetlili, čo tým myslíme –, a radšej sa sústredíme na konkrétne veci, ktoré obhajujeme (sebaorganizácia, priama akcia, solidarita, kontrola nad bojom v rukách radových členov prostredníctvom všeobecných zhromaždení atď.). Je ťažšie nesprávne vyložiť alebo dezinterpretovať konkrétne návrhy, aj keď ani tie nie sú imúnne voči vyššie uvedeným procesom.

---

23 New Labour bola politika britskej Labour Party od roku 1995, presadzovaná najmä v období vlády Tonyho Blaira v rokoch 1997-2003.

Samospráva
Myslím si, že v tejto oblasti je medzi nami ten rozdiel, že ty máš konkrétnu víziu istého druhu priamej demokracie na základe váženia podľa vplyvov, zatiaľ čo náš názor je pluralistickejší a hovorí, že existuje veľa prostriedkov, ako demokraticky rozhodovať, a to, čo je najlepšie v našej situácii, nemusí vyhovovať v inej. Tvoje návrhy sú problematické v tom, ako presne určiť vplyv nejakého rozhodnutia a ako primerane vážiť hlasy. Nejde vôbec o triviálny problém! Skús pouvažovať, čo vlastne naozaj objektívne znamená „vplyv". Má rozhodnutie otvoriť bar väčší vplyv na niekoho, kto je silným odporcom konzumácie alkoholu, alebo na budúci personál a zákazníkov, ktorí môžu podávať alkohol alebo chľastať aj niekde inde? A čo nepredvídané dôsledky, keď sa ukáže, že rozhodnutie výrazne vplýva na niekoho, kto sa nemohol vyjadriť? Aj keby sa „vplyv" dal kvantifikovať (čo vôbec nie je jednoduché), problémom zostáva primerané váženie hlasov, čo tiež nie je ľahké a výslovne si vyžaduje odňatie práva voliť. To by mohlo ľahko podkopať solidaritu ľudí, keby mali pocit, že sa nemohli vyjadriť a rozhodnúť – k čomu by takmer s istotou došlo, lebo všetkým sa vyhovieť nedá. V priamej demokracii, kde platí jeden človek – jeden hlas, si menšina aspoň uvedomuje, že každý mal možnosť vyjadriť sa a spolurozhodovať, a je dosť možné, že nabudúce budú vo väčšine oni. Ale áno, môže to spôsobiť problém, ak má rozhodnutie naozaj vplyv napríklad iba na malú skupinu ľudí v nejakej rade. Preto si dávame pozor, aby sme nepredpisovali riešenia.

Môže sa stať, že ľudia, na ktorých rozhodnutia nemajú veľký vplyv, budú mať sklon nezúčastňovať sa diskusií práve preto, lebo dôsledky rozhodnutí na nich nebudú mať vplyv. V takom prípade väčšinou postačí priama demokracia založená na princípe jeden človek – jeden hlas ako akési samoregulačné váženie podľa „vplyvu". Ak to tak nebude, možno bude potrebné zaviesť formálnejšie mechanizmy. Myšlienka váženia podľa „vplyvu" by mohla byť jednou z možností, ale do úvahy treba vziať značné nevýhody spomenuté vyššie. My dávame prednosť najjednoduchším uskutočniteľným mechanizmom namiesto toho, aby sme ako štandard predpisovali neuveriteľne zložité hlasovacie systémy na princípe váženia.

Vyvážené komplexy pracovných úloh
Myslím, že sme sa zhodli na princípe, že by nemala existovať nijaká hierarchická deľba práce a všetky spoločensky nevyhnutné podradné úlohy by sa mali rozdeliť rovnostársky. Máme trocha problém s konkrétnymi navrhovanými prostriedkami, ako to dosiahnuť – hodnotenia úsilia/rozvoja osobnosti kolegami a kolegyňami atď., lebo prvý podľa nás rozkladá solidaritu a druhý vôbec neberie do úvahy skutočnosť, že niekto môže nájsť ozajstné potešenie v pracovnej úlohe, ktorá sa všeobecne považuje za podradnú, zatiaľ čo iní môžu opovrhovať úlohou, ktorá vraj rozvíja osobnosť. Pokiaľ však ide o základný princíp, zdá sa, že sa zhodneme.

Problematike „zrušenia práce" sa hlbšie venujem v diskusii o „odmeňovaní za úsilie a obetu". Netreba zdôrazňovať, že ak diskutujeme o konečných víziách budúcej

spoločnosti, každú víziu, ktorá *ne*pracuje so zrušením práce, považujeme za absolútne neambicióznu! (Aby nedošlo k nedorozumeniu, nehovoríme, že všetci budú celý deň sedieť na zadku, hrať na gitaru a spievať *kumbaya*; túto myšlienku treba chápať v súvislosti s obsiahlejším vysvetlením uvedeným nižšie).

Participatívne plánovanie – tlačiť alebo ťahať?
Sme za racionálne a spoločenské plánovanie výroby, ale nemyslíme si, že by mohlo fungovať na báze každoročných kvót. Problematické je to už na úrovni jednej továrne, nieto na úrovni celkovej globálnej produkcie. Výroba na základe kvót sa označuje aj „tlačená výroba“: vytvorí sa plán a výrobky sa „tlačia“ do skladov bez ohľadu na to, či sa spotrebujú. S tým súvisí aj problém motivácie tajiť informácie o zvýšení produktivity, aby sa ľahšie plnila kvóta a teda aj zarábal príjem. Logika výmeny, nech je akokoľvek spravodlivá, so sebou prináša tento druh atomizujúcich tendencií, ktoré pôsobia proti solidarite. Tento bod rozvíjam nižšie v súvislosti s odmeňovaním.

V protiklade k tomu navrhujeme „ťahanú výrobu“, čiže výrobu, ktorá reaguje na spotrebu; to znamená, že spotreba zásob spúšťa výrobné príkazy na ich doplnenie, teda „ťahá“ výrobky cez dodávateľský reťazec. Ako sám píšeš, nejde o neviditeľnú ruku trhu, a to nielen preto, lebo neexistujú peniaze, ceny či výmena. Centrálne plánovanie nekritizujeme len preto, lebo vylučuje účasť väčšiny na pláne (hoci táto kritika je správna), ale aj preto, lebo celý koncept racionálneho plánovania kvót pre niečo natoľko dynamické, ako je spoločnosť zložená z miliárd ľudí, je samo osebe nemožné, a to prakticky aj epistemologicky.[24]

Preto zastávame názor, že racionálne spoločenské plánovanie sa má odohrávať tak, že sa určia prioritné sektory a výrobky/služby, od základných po luxusné. Presný objem výroby sa potom určí lokálne v reakcii na spotrebu na základe distribúcie zdrojov systémom buď/alebo. Zdroje sa budú distribuovať na základe priority dohodnutej pre príslušné priemyselné odvetvie, výrobok alebo službu. Z hľadiska

---

24 Pripájame vyjadrenie autora k tejto časti:

„Znamená to, že je zásadný problém je vedieť, čo sa dá poznať. Napríklad problém s centrálnym plánovaním nespočíva len v tom, že nikto nemôže hlasovať, ale že participatívne plánovanie globálnej výrobnej kvóty by spôsobovalo rovnaké defekty ako centrálne plánovanie, lebo je nemožné racionálne poznať a zahrnúť túžby 7 miliárd ľudí do jedného plánu bez ohľadu na to, či vznikne na základe diktátu alebo participatívne.“

Otázka: „Nejde tu však iba o to, že do „nejakého“ počítača sa zapíšu dáta a „nejaký“ softvér vyhodí „nejaký výsledok“?;)

Odpoveď autora: „Ak si dobre spomínam, hovorilo sa o radách pracujúcich a radách spotrebiteľov, ktoré vypĺňajú formuláre týkajúce sa ročných plánov spotreby, následne sa hore-dolu dohadujú, kým sa nedohodnú na ročnom globálnom pláne (pričom sprostredkovateľom sú rady vyjednávania). Okrem toho, aj keby som sa mýlil, to je význam toho slova v danom kontexte.“

Zdroj: diskusia k textu na http://libcom.org/library/libcomorg-responds-1

skutočného objemu výroby je teda poriadok na makroúrovni *emergentný*, nie *naplánovaný*, aj keď vzniká podľa priorít spoločensky dohodnutého plánu (na rozdiel od emergentného poriadku trhov, ktorý je iba vyjadrením kúpnej sily a ziskovosti výroby, nie toho, čo je potrebné; alebo na rozdiel od emergentného poriadku biologickej evolúcie, ktorý je iba vyjadrením reprodukčnej schopnosti).

Prostriedky, na základe ktorých by sa mal podľa nás uskutočňovať proces spoločenského plánovania, sa veľmi podobajú tým tvojim, teda na základe štruktúr rád zložených z mandátovaných, kedykoľvek odvolateľných alebo rotujúcich vyjednávacích rád/výborov delegátov, ktorí sa budú zaoberať distribúciou zdrojov podľa priorít spoločenského plánu. Môžu existovať aj iné spôsoby, ako to dosiahnuť pomocou technológie (napríklad každý by mohol mať prístup do databázy, kde by aktualizoval svoje individuálne preferencie, čím by sa automaticky aktualizoval spoločenský plán). Taká rozsiahla databáza by však predstavovala úplnú novinku, a v každom prípade diskutovať osobne v radách má isté výhody oproti atomizovaným individuálnym rozhodnutiam. Sme otvorení lepším prostriedkom, ale štruktúra rád sa nám zdá ako dobré východisko.

Odmeňovanie za úsilie a obetu
Píšeš: „...ak ty a ja vykonávame rovnakú prácu na rovnakom pracovisku a ja som pracoval dlhšie a ťažšie, dostanem viac kreditu na spotrebu. Podľa mňa je to spravodlivé kritérium odmeňovania, a ak som kvôli jeho obhajobe konzervatívny, tak prosím – hoci si nespomínam na nijakých konzervatívcov, ktorí by obhajovali odmeňovanie za úsilie a obetu." S týmto nesúhlasím. Napríklad...

„Konzervatívci chápu, že – hoci je podpora rovnosti dôležitá – spravodlivosť znamená oveľa viac. Spravodlivosť znamená zabezpečenie spravodlivých pravidiel, odmeňovanie tvrdej práce a zabezpečenie spravodlivých príležitostí pre všetkých." [3]

Ideológia meritokracie je v zásade konzervatívna a namierená proti uplatňovaniu solidarity. Individualizuje ľudí a stavia ich proti sebe v rámci „spravodlivej" konkurencie. Každý dostane, čo si zaslúži, každý kope len za seba. Píšeš, že si celkom neporozumel našej kritike – ďakujem, že si úprimný a že si nezačal argumentovať o veciach, ktoré si nepochopil. Možno som sa nevyjadril úplne jasne, alebo sú ti myšlienky libertínskeho komunizmu neznáme. A možno aj jedno, aj druhé. Pokúsim sa to objasniť.

Prvý problém spočíva v tom, že „úsilie a obeta" nie sú opodstatnené kritériá pre získanie odmeny, lebo ľudia majú rozličné schopnosti – napríklad tehotné ženy, invalidi (v Británii je ich takmer 10 miliónov), chorí, dočasne zranení atď. A to ani nespomínam bežné veci, napríklad že je niekto silnejší, vyšší, lepšie ovláda počty atď. Odpoveďou pareconu je vzájomné hodnotenie sa kolegami a kolegyňami: všetci vyplnia nejaký formulár o svojich spolupracovníkoch a na stupnici označia, koľko úsilia vynaložili bez ohľadu na ich prirodzené nadanie alebo znevýhodnenie. Odhli-

adnuc od toho, že by to mohlo vyvolať skôr atmosféru podozrievania ako solidarity, do hry vstupujú aj ďalšie špecifické problémy.

Napríklad, ako odlíšime nadaného flákača od spomaleného makača? Ľudia by tiež mohli dostávať viac peňazí a menej pracovať, keby povedali, že majú napríklad dyslexiu alebo dyspraxiu. No ako zistíme, či neklamú? Každému predpíšeme povinné lieky a psychologické vyšetrenie? Psychometrické testy?

Odmeňovanie za úsilie a obetu motivuje ku klamaniu a podvádzaniu, lebo jednotlivci si môžu polepšiť čestne aj nečestne. Potenciálne riešenia (povinné testy atď.) vedú len k ďalším zbytočným technokratickým úlohám, ktorých cieľom je skôr sledovať pracujúcich, ako napĺňať ľudské potreby.

Je tu však ešte jeden zásadnejší problém. Podľa mňa je fixácia pareconu na *meranie* (úsilia, obety, spôsobilosti, znevýhodnenia...) sama produktom kapitalistickej spoločnosti; teda spoločnosti ovládanej hodnotou, motiváciou minimalizovať spoločensky nutný pracovný čas (t.j. neustále modernizovať, automatizovať, uplatňovať deľbu práce, ktorá redukuje výrobnú činnosť na opakujúce sa pracovné úkony atď.).[25]

Pri veciach, z ktorých sa v živote tešíme najviac – priateľstvo, láska, hry –, je koncept merania absurdný či dokonca odporný. Komu by napadlo hodnotiť na stupnici od 1 do 10 priateľov, partnerov alebo ľudí, s ktorými v parku hráme futbal? Kto by chcel byť takto hodnotený? Ekonómovia možno áno, ale pre nás je to absurdná myšlienka, lebo *orientácia na meranie pochádza zo sveta práce, kde čas sú peniaze*.

Namiesto generalizácie[26] práce, námezdnej práce a „spravodlivého" merania všetkého v spoločnosti kráčame opačným smerom: ku generalizácii ľudskej činnosti, ktorá ako taká napĺňa človeka a popiera potrebu motivácie alebo sankcionovania, ktoré existujú v námezdnom systéme. (Domnienku, že odmeny a sankcie sú nevyhnutné, ba dokonca zásadné aspekty budúcej spoločnosti, označujem za „ekonomistický pohľad na ľudské bytosti". Zdá sa, že predpokladá existenciu ľudí druhu *Homo economic*, nie ľudí schopných kolektívne vyrábať, aby naplnili vlastné potreby bez toho,

---

25 Spoločensky nutný pracovný čas (SNPČ) je priemerný čas, potrebný na výrobu určitého tovaru. Podľa Marxovej analýzy kapitalizmu je hodnota tovaru len vyjadrením SNPČ potrebného na jeho výrobu, takže je to v konečnom dôsledku práve SNPČ, čo reguluje pomery, v ktorých sa tovary vymieňajú na trhu (t. j. ceny). Napríklad auto vyrába viacero firiem a každá z nich vynaloží na jeho výrobu odlišné množstvo *individuálneho* pracovného času. Keďže firmy sa usilujú maximalizovať zisk, sú motivované skracovať vynakladaný *individuálny* pracovný čas pod úroveň *spoločensky* nutného pracovného času, a aspoň krátkodobo využiť rozdiel medzi vlastnými reálnymi nákladmi a cenou, za ktorú sa auto obvykle na trhu predáva. To sa deje zvyšovaním produktivity (zdokonaľovaním výrobného procesu) či znižovaním nákladov (použitím lacnejších surovín, strojov alebo pracovnej sily).
26 Generalizácia môže znamenať zovšeobecnenie, ale aj rozširovanie (napríklad rozširovanie nejakého trendu v spoločnosti).

aby ich musela motivovať mzda, a ešte z toho mať aj potešenie!).

Generalizácia činnosti namiesto merania je presne to, čo máme na mysli, keď hovoríme o zrušení práce a ekonomiky ako oddelenej sféry spoločenského života. Konečná vízia je eliminovať prácu ako oddelenú kategóriu ľudskej činnosti, takže človeka bude napĺňať samotná výrobná činnosť. Napríklad technológiu by sme používali nielen na zvýšenie produktivity, ale aj na zníženie úsilia, dĺžky pracovného dňa atď., pričom výroba by bola spoločenskejšia záležitosť, ktorá priamo a transparentne slúži spoločenským potrebám. Cieľom je zrušenie práce, nie jej demokratizácia.

Navyše spoločnosť, ktorá robí z odmeny za úsilie a obetu kľúčový princíp svojho fungovania, neposkytuje nijakú motiváciu zmenšovať úsilie a obetu. Pracujúci sa, podobne ako dnes, budú usilovať tajiť inovácie uľahčujúce prácu, aby maximalizovali vlastné odmeňovanie (lebo keby prezradili, že objavili spôsob, ako robiť rovnaké úlohy s menším úsilím, výsledkom by bola nižšia mzda). Napríklad keby som za vykonanie X úloh zarobil Y kreditu na živobytie, nechcel by som, aby klesla moja životná úroveň len preto, lebo som (ja alebo niekto iný) prišiel na nový spôsob, ako ľahšie vykonávať dané úlohy. Naopak v libertínskom komunizme by podľa nás bolo znižovanie úsilia a obety spolu s ekologickou udržateľnosťou hnacou silou rozvoja (t.j. konkrétnym prejavom „potreby“ v maxime „každý podľa svojich schopností...“).

Pred sto rokmi tvrdil sociológ Max Weber, že protestantská pracovná etika úsilia a obety reprezentuje „ducha kapitalizmu“. Tohto ducha vidíme v meritokratickej ideológii väčšiny mainstreamových politikov (napríklad vyššie citovaných konzervatívcov) a v mýte, na ktorom stojí americký kapitalizmus: v sne, že z každého chudobného sa môže stať boháč. Žiaľ, zdá sa, že týmto duchom žije aj parecon. Namiesto snahy o *zrušenie* pracujúcej triedy sa usiluje o jej *generalizáciu*. Usiluje sa oslobodiť *ducha* kapitalizmu z obmedzení, ktoré naňho uvalila kapitalistická spoločnosť: mať generalizovanú námezdnú prácu pre všetkých, avšak takú, kde sa bude spravodlivo odmeňovať úsilie a obeta, a to takým spôsobom, aký je v dnešnom kapitalizme nemožný. Americký sen post-Seattle generácie.

[1] Mariarosa Dalla Costa & Selma James, The Power of Women and the Subversion of the Community (http://libcom.org/library/power-women-subversion-community-dellacosta-selma-james)
[2] Newswire: www.libcom.org/news - Tea Break: http://libcom.org/tags/tea-break
[3] ‘An Unfair Britain’, the Conservative Party (2008), (http://www.conservatives.com/~/media/Files/Downloadable%20Files/Unfair%20Britain.ashx?dl=tr)

Poznámka prekladateľov k terminológii

Keďže na Slovensku zatiaľ vyšlo len málo textov venovaných pareconu, preklady špecifických termínov zatiaľ nie sú ustálené. V súčasnosti vieme len o knihe Michaela Alberta *Naša nádej: Život bez kapitalizmu*, ktorá vyšla vo Vydavateľstve Spolku slovenských spisovateľov v roku 2009. Preklad niektorých termínov v nej je podľa nás nepresný, a keďže je možné, že sa objavia ďalšie diela súvisiace s pareconom, uvádzame zoznam pojmov, ktoré sme preložili inak. Dúfame, že tým prispejeme k ujasneniu terminológie pre budúce preklady:

From each according to his abilities, to each according to his needs
- Každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho potrieb (NBZ),
- Každý podľa svojich schopností, každý podľa svojich potrieb (VSSS)

Vysvetlenie: Ide o základný (libertínsko)komunistický princíp so štandardizovaným prekladom, ktorý sme použili aj my.

Worker's councils
- Rady pracujúcich (NBZ)
- Zamestnanecké rady (VSSS)

Vysvetlenie: Zamestnanecké rady je pojem používaný v slovenskom Zákonníku práce definujúci zastupovanie pracovníkov v zamestnávateľských subjektoch, takže takýto preklad v našich podmienkach pôsobí zmätočne. Okrem toho triedna politická terminológia zvyčajne pracuje skôr s pojmom pracujúci ako zamestnanec.

Balanced Job Complexes
- Vyvážené komplexy pracovných úloh (NBZ)
- Komplexy vyvážených zamestnaní (VSSS)

Vysvetlenie: Prídavné meno „vyvážené" sa v origináli vzťahuje na podstatné meno „komplexy". V celkovom kontexte parecon vízie sa pracovná aktivita prezentuje skôr ako súbor pracovných úloh, nie zamestnanie ako ho poznáme v rámci kapitalizmu.

Ďalšie špecifické pojmy:
- *Iteration Facilitation Board:* Rada opakovaného vyjednávania
- *societal/social stewardship:* spoločenské správcovstvo

Taktiež by sme chceli čitateľa upozorniť na zmeny v preklade, ktoré majú pôvod v preklepoch a/alebo chybách pri zapisovaní originálneho rozhovoru. Pri takto zložitom texte je dôležité operovať so správnymi pojmami a preto sme si dovolili zmeniť niektoré termíny, ktoré mali byť očividne napísané inak. Išlo napríklad o zmenu termínu „ekonómia" na „ekonomika", keďže argumentácia sa v celom texte dotýka ekonomickej praxe a nie ekonomickej vedy, a taktiež „komplimentárny" na „komplementárny". Hoci pozorný čitateľ by tieto chyby určite odhalil, mali sme pocit, že ich zahrnutie do prekladu by pôsobilo rušivo alebo dokonca zmätočne.

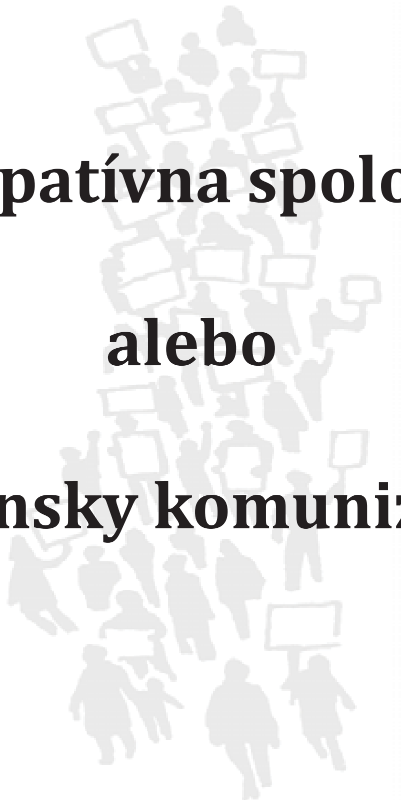
Nakladateľstvo bod zlomu (NBZ)

NBZ je neziskový vydavateľský projekt zameraný na publikovanie prevažne prekladov textov a filmových dokumentov, ktoré sa zaoberajú hnutím pracujúcich. Funguje ako spolupracujúca skupina Priamej akcie - organizácie, ktorá sa sústreďuje na riešenie problémov na pracovisku a v bydlisku, a na organizovanie solidárnych akcií za práva a požiadavky pracujúcich u nás aj v zahraničí. Od roku 2000 je sekciou Medzinárodnej asociácie pracujúcich (MAP), ktorá v súčasnosti združuje zväzy a skupiny pracujúcich zo 16 krajín sveta.

Výber z vydaných titulov NBZ
(väčšina dostupná zadarmo na webe Priamej akcie):

Graham Purchase „Anarchizmus a ekológia“ (2002)
Zanon – továreň bez šéfov. Maté, hlina a výroba (CD/DVD, 2005)
Úspešný štrajk v lodeniciach v Puerto Real - Anarchosyndikalizmus v praxi (2008)
Zápisky z triednych bojov. Užitočné skúsenosti z praxe malých organizácií a odborových zväzov (2008)
Venezuela: 10 rokov vlády Huga Cháveza (2009)
Priame akcie na pracoviskách. Základné druhy a konkrétne príklady (2009)
Pozor, anarchista! Augustin Souchy (2009)
Anarchosyndikalizmus v praxi: Skúsenosti zo Španielska a Nemecka (2009)
Kapitalizmus, trieda a triedny boj pre (nie úplných) začiatočníkov :) (2012)
Ideš na brigádu? Skúsenosti a tipy, ako so sebou nenechať zametať (2012)
Ako vytvoriť skupinu venujúcu sa problémom na pracovisku a v komunite (2012)

NBZ, P.O. BOX 16, 840 08 Bratislava 48
web: nbz.priamaakcia.sk
e-mail: nbz@priamaakcia.sk

Participatívna spoločnosť

alebo

libertínsky komunizmus?

Preklad: Nadia Hladká, Michal Tulík
Jazykové a štylistické úpravy: Nadia Hladká, Michal Tulík
Nakladateľstvo bod zlomu (2013), prvé vydanie

Cena: dobrovoľný príspevok
Výrobné náklady: ___________